

Damjan DONEV

Дамјан ДОНЕВ

THE PERIMETRAL WALLS OF VIDIN GRAD IN THE MIDDLE VARDAR VALLEY, NORTH MACEDONIA¹

ПЕРИМЕТРАЛНИТЕ СИДОВИ НА ЛОКАЛИТЕТОТ ВИДИН ГРАД, КАЈ СЕЛО ВОДОВРАТИ¹

Keywords: Argos in Paeonia, architectural survey, aerial photography

Abstract: *The goal of this paper is to present the results of the topographic study of the architectural remains at the site of Vidin Grad, near Vodovrati, carried out in 2017. It is a sequel to the report of the systematic survey of this site, undertaken in 2013. In order to avoid repeating the facts about the location of this site and the historical sources that are related to the ancient town identified with this site, reference is made to the article published in Patrimonium 16. (Donev 2018) In the present article, the results of the study of aerial images and the ground-truthing campaign are presented. The detailed description of the layout of the enclosure is linked to the organization of space and the evolution of the settlement. The ramparts of Vidin Grad also hint at the local road-network and the social and economic status of this ancient settlement.*

Introduction: microtopography and modern land-use

The first indicator of the presence of an ancient settlement at the site of Vidin Grad are the architectural remains visible on the surface. Large amounts of building stone can be seen along the field hedges and, at a number of locations, individual buildings are preserved as large and overgrown heaps of rubble. (Photo 1) Because of the large number of building remains and, in particular, the likely presence of a wall enclosure around this settlement, the recording of the surface architecture could not be

---

¹ This paper has already been submitted for review when the journal editor decided to dedicate this issue to the late Professor Ivan Mikulčić. The fact that, by chance, it refers frequently to a study by Professor Mikulčić, highlights the profound impact left by this scholar on Macedonian Archaeology. The critical stance is not meant to depreciate or undermine his contribution to the field of ancient urban topography. After all, it is our mission to improve and build on the knowledge produced by earlier researchers.

I am delighted to be given the opportunity to express my respect towards the late professor. His studies will continue to motivate and inspire new researchers.

Вовед: топографија на локалитетот, земјоделски тераси и антички подсидови

Првиот показател за присуството на античка населба на локалитетот Видин Град кај село Водоврати се трагите од архитектура на површината. Остатоци од бедемите или градби во внатрешноста на оградениот простор се среќаваат во должина од над седумстотини метри, ши-

---

¹ Текстот веќе беше испратен до редакцијата на Патримониум кога стигна веста дека овој број на списанието му е посветен на неодамна починатиот на професорот Микулчиќ. Тоа што текстот критички се осврнува на еден план потпишан од професорот е чиста случајност и само го илустрира големиот печат што го остави овој истражувач врз македонската археологија. Целта на критиката изнесена во оваа студија не е да се потцени придонесот што го даде професорот Микулчиќ кон проучувањето на античката урбана топографија. Наша задача е да го унапредуваме и градиме врз знаењето што ни го оставиле во наследство постарите истражувачи.

Ми претставува огромно задоволство тоа што ми се даде можност на овој начин да ја изразам мојата почит кон професорот Микулчиќ. Неговите студии ќе продолжат да бидат предизвик и мотивација за идните поколенија археолози.

accomplished in 2013, in parallel with the ceramic survey. In 2017, a separate campaign was organized, with the goals of reconstructing the perimeter wall of the settlement and accurately recording the surface remains of individual buildings.* Two factors are of particular importance for the design of the architectural survey and the interpretation of the ensuing results. These deserve a brief mention before going into the method of field survey and the preliminary results.

Vidin Grad occupies a narrow ridge, defined by two narrow valleys that run in a west-east direction: Vidin Dol to the north and Vodovratska Reka to the south. (the latter is named Glavjata on Map 1) The northern face of this ridge is gentler than the southern. It gradually descends into the valley of the Vidin Dol. On the other hand, its southern slope has an inclination of over 60 degrees, making the site inaccessible from the direction of the village of Vodovrati. This observation seems counterintuitive because, nowadays, the fastest way to approach Vidin Grad is by a wide dirt road that comes from Vodovrati. (not shown on Map 1) It crosses the deep valley of the Vodovratska Reka and ascends the steep southern face of the hill, before it turns west following the crest of the ridge. In comparison, the approach from the northern bank of the Vidin Dol is much easier. Its valley can be crossed at a number of points and the ascent to the top of the ridge is much lighter than from the valley of the Vodovratska Reka. On the northern side, the height differential between the valley floor and the top of the ridge is less than 20 meters, whereas on the southern, it is nearly 50 meters. The approach from Vodovrati is preferred nowadays, simply because of the greater proximity of the asphalt road, ending only about 700-800 meters south of the site.

The ridge occupied by this site is an old lacustrine terrace, made of Early Quaternary conglomerates and breccia. According to the Macedonian Soil Information System, the risk of erosion in this area is low to moderate. (<http://www.maksoil.ukim.mk/masis/>, last accessed 10/06/2020) Nonetheless, most of the agricultural fields in the territory of the nearby village of Vodovrati are on terraces, often supported by rubble walls. (Photo 2) They form wide hedges, easily recognized even on low-resolution aerial photographs. In this respect, Vidin Grad does not stand apart from its immediate

---

* I would like to express my gratitude to Darko Angelkovski and Kristijan Toseski, for taking part in the ground-truthing campaign.

рочина од речиси двесте метри. Долж меѓите се забележува големо количество камени блокови, а на одредени локации се сочувани и единечни градби. Тие формираат обраснати купишта камен, високи и до два метра (фото 1). Од овие причини беше невозможно површинските остатоци од архитектура да бидат снимени во истата година кога беа изведени и керамичките рекогносцирања на овој локалитет. Во 2017 година беше организирано посебно истражување, чии основни цели беа реконструкцијата на линијата на обидието и снимање на индивидуални објекти во и вон рамките на оградената површина. Две особености на истражуваниот простор го диктираа методот на теренска работа и пристапот при обработката на теренските податоци.* Пред да бидат претставени методот на истражување и прелиминарните резултати, накратко се осврнуваме врз локалната топографија на локалитетот и поделбата на теренот на земјоделски тераси.²

Локалитетот Видин Град е лоциран на низок гребен, на растојание од нешто помалку од еден километар северозападно од селото Водоврати (мапа 1). Покрај јужното и северното подножје на ридот поминуваат долчињата Главјата и Видин Дол. Овие долови се спојуваат на околу еден километар од најисточната точка на локалитетот, затворајќи го просторот од сите страни, освен од западната. На гребенот, теренот паѓа од југ кон север, па целиот локалитет гледа кон североисток, во правец на селото Виничани. Доколку го исклучиме западниот пристап, кој доаѓа од страна на планината Клепа, Видин Град е најлесно пристапен од североисточната страна. Јужните падини на ридот се стрмни и непристапни. Висинската разлика помеѓу Видин Дол и сртот на Видин Град е нешто над 20 метра, додека од јужната страна, висинската разлика изнесува речиси 50 метри. Оваа одлика на локалната топографија е донекаде замаглена од локалната патна мрежа. Имено, најкусиот пат до локалитетот денес води од правец на селото Водоврати. Овој пат не е прикажан на мапа 1, што укажува дека бил неодамна пробиен. Тој се надоврзува на асфалтниот пат што завршува во центарот на Водоврати и обезбедува брз и лесен пристап до Видин Град. Поради ова, како и поради фактот што Видин Град ѝ припаѓа

---

* На ова место, им се заблагодарувам на колегите Дарко Ангелковски и Кристијан Тошевски за нивното учество во теренските истражувања.

² Овој извештај треба да се чита заедно со студијата објавена во Патримониум 16 (Донев 2018), каде што се претставени и познатите историски податоци за градот Аргос во Пајонија, кој обично се идентификува со локалитетот Видин Град.

surroundings. The surface of the hill is divided into about a dozen terraces of irregular shape and unequal size. (Map 2) The retaining walls always overlap with the field hedges. For the greater part, they are orientated northwest-southeast, following the contour lines. But in the central parts of the ridge, they turn south and then west, creating roughly concentric field terraces. A few of these terraces are divided along their shorter axes, with hedges running parallel or slantwise to the slope. These patterns are not repeated on the other slopes in the surroundings of Vidin Grad. The terrace walls on Vidin Grad also stand out thanks to their size. They are marked by hedges that are often twice as wide as the hedges that delimit the field terraces on the neighbouring ridges.

The key problem with these terrace walls is to determine if they have been constructed recently, for agricultural purposes, or if they are readapted ancient walls. This problem is exacerbated by the fact that large quantities of stone rubble are regularly brought to the surface during ploughing. In theory, the retaining walls of these terraces could have been created by regular piling of stone and ceramic debris along the edges of the fields. Because they do not follow a recognizable pattern, it is impossible to determine the original purpose of these terraces solely by looking at aerial images. This requires the inspection of every individual terrace wall in the field.

There is a published plan of the perimetral walls of Vidin Grad. (Mikulčić 1999, Figure 100) However, there are a number of gross inaccuracies in this plan. North arrow is missing and the background map does not fit the topographic reality at this site. Although some of the elements shown on this sketch were confirmed during fieldwork, it seems as if it has been drawn from memories and impressions rather than by careful recording in the field.² Therefore, one of the goals of this study is to propose a new reconstruction of the perimetral walls of Vidin Grad.

Method of fieldwork

The principle source material for this study are a set of aerial photographs, partly open access (Google Earth) and partly purchased (orthophoto maps 1: 40 000 and photographs taken from

на катастарската општина Водоврати, денешниот посетител на овој локалитет нема впечаток дека

природно, локалитетот гравитира кон север, кон селото Виничани.

Гребенот на кој почива локалитетот Видин Град е дел од стара езерска тераса, составена од седиментни карпи, конгломерати и бречи. Интересно е што според податоците во Македонскиот почвен информациски систем, почвите во непосредното опкружување на локалитетот се слабо до умерено еродирани (<http://www.maksoil.ukim.mk/masis/>, посетено на 10/06/2020). И покрај ова, релативно стрмниот терен наметнал низ целиот атар на село Водоврати земјоделските површини да се поставени на тераси (фото 2). Тие се потпираат на високи ешарпи, што формираат вегетационски појаси, широки и до неколку метра и лесно препознатливи на аеро-фотографии. Локалитетот Видин Град во оваа смисла не отскокнува од соседните ридови Целиот потег е поделен на десетина земјоделски парцели, со нееднакви форми и димензии (мапа 2). Рабовите на овие тераси често се подсидани. Тие во најголем дел се ориентирани северозапад-југоисток, паралелно со изохипсите. Меѓутоа, во централните делови од локалитетот, тие вртат кон југ, а потоа кон запад, и формираат концентрични тераси. Кај некои од овие тераси се забележуваат и поделби по напречната оска, со меѓи повлечени нормално или косо во однос на изохипсите. Вакви поделби не се сретнуваат на земјоделските тераси на соседните ридови. Меѓите на Видин Град отскокнуваат од околните терасни ѕидови и според нивните димензии. Тие се видливо пошироки и повисоки од меѓите на други локации во околината на Водоврати.

Главен предизвик на преземеното истражување беше да се определи кои сегменти од овие терасни ѕидови се рецентни земјоделски меѓи, а кои се преадаптирани антички подѕидови. Овој проблем е усложнет од големото количество археолошки материјал што редовно се изнесува на површината при обработката на земјиштето. Веројатноста дека потпорните ѕидови биле оформени со постепено трупање на материјал исчистен од површината на нивата не може да се исклучи. Со оглед на тоа што терасните ѕидови не формираат некаква препознатлива шема, невозможно е да се определи присуството или функцијата на одредени терасни ѕидови само врз основа на аеро-фотографии. Единствен начин да се определи ова, е да се провери секој поединечен терасен ѕид.

Во стручната литература објавен е план на одбранбените ѕидини на Видин Град. (Микулчиќ 1999, сл. 100). Меѓутоа, веродостојноста на овој план е во најмала рака сомнителна. Ориентација-

² It is likely that Professor Mikulčić has never studied this site in great details. His observations are otherwise surprisingly accurate.

a drone). On these images, the terrace walls are clearly visible as narrow belts of dense vegetation. On the high-resolution photographs taken from a drone, it is also possible to observe segments of the retaining walls. In the first phase, individual stretches of terrace walls were defined and earmarked for detailed examination in the field. In total, seven terrace walls were singled out for further analysis on the northeast slope, six on the eastern and four on the southern slope of Vidin Grad (Map 2).

The fieldwork component consisted of removal of the top-soil from areas measuring ca. one square meter, at a number of points along the linear features defined on aerial photographs. The goal was to determine if the risers of the terraces were reinforced by rubble walls or not. This survey design rests on two principle assumptions. First, there is a difference between carefully constructed support walls and rubble accumulated randomly along the terrace edges during field clearance. Discard of building rubble during field clearance is unlikely to result in continuous and compact wall sections. Nor are farmers likely to invest the time and efforts necessary to construct massive support walls. The second assumption is that the surface of the retaining walls is not buried at depths greater than 5-10 cm beneath the ground surface. This is preconditioned by the steepness of the risers. Therefore, absence of a compact rubble layer immediately underneath the top-soil can be taken as an indication that a retaining wall had not been constructed there in the first place.

Most of the finds encountered during the removal of the top-soil were in a secondary context, deposited during field clearance or eroded from the surface of the fields. Nearly all of these finds are badly worn and can only be used to establish the *termini ante quem* for the last phase of construction. Chronologically more sensitive were the ceramic fragments inserted into the support walls. These are usually tile fragments and they are indicative of the last phase of construction of the ramparts.

The top-soil was removed at 168 points along the supposed line of the perimetral wall and individual buildings. At the end of the campaign, the centroids of each of these probes were recorded with a GNSS device. These points were labelled and coded for the presence or absence of terrace walls. The field data were processed and interpreted in a GIS software, MapInfo Pro. 15.2. The points recorded in the field were placed on a geodetic 1:2 500 and orthophoto background (scale 1: 40 000)

та на градбата не е назначена, а топографската заднина не соодветствува на локалниот релјеф. Иако некои од елементите претставени на овој план беа потврдени во текот на истражувањата, се добива впечаток дека скицата била исцртана врз основа на впечатоци и сеќавања, а не на самото место и врз основа на извршени мерења.³ Затоа една од целите на ова истражување беше да се изработи нов план на сидините на Видин Град.

Метод на теренска работа

Како што беше напоменато, поединечните тераси врз кои се протега локалитетот се лесно препознатливи на јавно достапни аеро снимки (мапа 2). За целите на истражувањето беа набавени и дигитална орто-фото мапа, како и снимки направени од дрон за потребите на Министерството за земјоделство и шумарство, од страна на компанијата Авиатор Веггис од Скопје. На овие снимки може да се забележат и делови од подсидовите. Сепак, и покрај впечатливоста на теренот на кој се протега локалитетот, тешко може да се каже само врз основа на аеро-снимките кои појаси се дел од старото обѕидие. Рабовите од терасите не формираат некаква фортификациска целина, туку се поставени една под друга. Нема јасно видливи траги од кули, иако барем за две точки можеше да се претпостави дека се работи за главните влезови во оградениот простор. За подобро да го фокусираме теренското истражување, најпрвин, секоја од меѓите видливи на аеро-фотографиите беше нумерирана. Истражувањата ги започнавме со оние потези за кои најмногу се сомневавме дека се дел од стари населбински тераси. Седум меѓи беа издвоени на североисточната (СИ1-7), шест на источната (И1-6) и четири на јужната падина (Ј1-4).

Целта на теренските истражувања беше да се потврдат или отфрлат претпоставките донесени врз основа на аеро-снимките. Клучно беше да се утврди постоењето на подсидувања по рабовите на терасите, да се добијат некакви сознанија за начинот на кој се градени и за времето во кое биле изсидани. Затоа беше неопходно да се расчисти вегетациониот покривач и слојот површински шут на одредени точки од ешарпите. Овие интервенции беа лимитарини на површини не поголеми од еден квадратен метар. Ваквиот пристап се потпира на две клучни претпоставки. Според првата претпоставка, постои јасна разлика помеѓу наменски изграден потпорен сид и купишта шут, стихийно натрупувани покрај меѓите. Периодич-

³ Се добива впечаток дека професорот Микулчиќ се нема подетално позанимавано со овој локалитет. Неговите опсервации инаку се прилично точни.

and a reconstruction of the enceinte was attempted. (Map 3) Only the locations and approximate size of individual buildings were recorded. The method of fieldwork adopted in this study does not allow the recording of details of fortification elements or individual buildings. This would have required a complete removal of the rubble layer.

Geophysical surveys can potentially offer more confident and detailed reconstructions of buried architectural remains than aerial surveys or ground reconnaissance. (Sarris 2015) However, the recording of all individual stretches of terrace walls would have required a lengthy and costly field campaign and, due to thick vegetation, many segments would have been inaccessible.

Preliminary observations

The outer eastern wall: SI2 (Map 4)

This hedge is located in the eastern part of the settlement. Like most other hedges, it is orientated northwest-southeast. It is slightly over 200 meters long and ten meters wide on average, and it is among the largest and most ubiquitous of the linear features included in this survey. Perhaps the most telling detail is the breach in the middle of this hedge. A closer look reveals that these are actually two separate breaches. The northwestern one is obviously related to the dirt road that links this site to Vodovrati and it is almost certainly recent. However, the southeastern breach is perpendicular to the previous one and it is unrelated to the local roads. At this point, the ends of the northern and southern segment of SI2 do not meet, but run roughly parallel to each other for about 15 meters. Thus, they form a short corridor, whose width increases from 13 to 20 meters, from north to south. (Photo 3) It is possible that this corridor was narrowed by a short cross-wall coming from the eastern segment. This type of gates is known as overlap or tangential. The earliest examples identified in the eastern Mediterranean date to the Bronze Age, but they were also widespread in the Balkan Peninsula and the Aegean in the second and first millennium BC. (Burke 2008; McNicoll, Milner 1997; Medović ed. 1986) This specific plan is of a limited chronological value, but it has been argued that, by the Late Hellenistic to Roman period, it had become obsolete. (McNicoll, Milner 1997, 6-7) In view of the chronology of Vidin Grad, as determined by the study of the surface ceramics and its historical background, the occurrence of this type of gates is not without significance. We shall return to this issue towards the end of this study.

ното расчистување на археолошки материјал од обработливите површини не може да резултира со континуирана и компактна подсидана површина. Од друга страна, малку е веројатно дека сопствениците на земјиштето би инвестирале толкав напор и време за да изградат прилично масивни потпорни сидови. Со оглед на тоа што стануваше збор за подсидови од тераси коишто беа сè уште функционални, втората претпоставка беше дека сидната маса ќе биде закопана плитко под површината. Отсуството на траги од сидната маса веднаш под површинскиот слој, ни даваше за право да констатираме прекин на обсидието.

При отстранувањето на вегетациониот покривач и површинскиот шут, беше пронајдено и помало количество движни наоди. Главно се работи за ситни фрагменти садова и градежна керамика, кои сепак можат да дадат драгоцен индиции за последната фаза на користење на терасните сидови. Најголем дел од овие наоди беа пронајдени во површинскиот слој, над камениот плашт, и тие очигледно биле дислоцирани од површината на терасите при обработката на земјиштето или преку ерозивни процеси. Но мал број на керамички фрагменти, главно фрагменти од градежна грнчарија, беа внимателно вметнати во сидната маса. Тие биле составен дел од сидниот опус и се значајни показатели за последната фаза на обсидието.

Површинскиот слој беше отстранет од вкупно 168 точки, долж периметралните сидови и од индивидуални градби во рамките на оградениот простор. На последниот ден од теренските истражувања, сите точки од кои беше отстранет површинскиот слој, без разлика на резултатите, беа снимени со GPS-уред, со прецизност од плус-минус 5 см. Доколку две или повеќе сонди беа поставени на растојание помало од 2 метра, координати беа снимани само од една. Секоја точка беше посебно нумерирана. Оние каде што резултатот беше позитивен беа бележани со П, оние на кои беше констатирано отсуство на сидна маса беа бележани со Н (мапа 3). Овие точки беа натаму процесирани со помош на ГИС програмата. Тие беа поставени на геодетска и ортофото подлога – 1: 2 500 и 1: 40 000 – по што беа исцртани контурите на обсидието, можните влезови како и ретките објекти што беа евидентирани во внатрешноста на оградениот простор. Освен коти од точките истражени во текот на годинашното истражување, беа снимени и периметрите од објектите познати од претходните истражувања: осамената кула на северниот брег на Видин Дол, како и диво раскопаните гробници пред западниот влез во населбата. Целта беше прецизно да се снимат местоположбата и приближните димензии на градбите. Со ваквиот метод на работа не може

The southeastern segment of SI2 hides the remains of a wall, four to five meters wide and leaning against a two meters-tall escarp. It was traced over a distance of 80 meters from the entrance corridor, after which, it disappears or changes direction abruptly. This wall is built in an *emplekton* technique: a core of uncut stone blocks (up to 20 by 30 cm large) bonded with poor mortar and consolidated by roughly cut façade blocks. Their dimensions are fairly uniform, measuring 20 x 25 x 50/60. Only a few of these blocks were discovered *in situ*. (Photo 4) Their scarcity could be related to the fact that they were used only near the entrance corridors.

The western wall of the entrance corridor leans against a low escarp. This is one of the rare segments of the perimetral wall of Vidin Grad that rose above the tread of the terrace. It is between four and five meters wide and built in the same technique as the eastern corridor wall. The inner, southeast corner of this wall was uncovered during the field survey. (Photo 5)

As mentioned before, the western corridor wall is detached from the northeast segment of SI2 by a modern dirt road. The northwest segment continues on the other side of this road. It was revealed at point 19, seven to eight meters west of the northern end of the corridor wall. A possible explanation is that there was a kink in the wall at this point. The wall along the northwest segment of SI2 was traced for about 45 meters from 19 P. Then, it turns westwards under a blunt angle, forming a broad bastion that overlooks the crossing of the Vidin Dol. The last point at which the surface of the terrace wall was uncovered is located less than 15 meters from this bent. The escarp continues for almost 40 meters in a northwest direction, but there are no traces of a retaining wall. At this point, the terrace riser is several meters high and building a retaining wall would have been both unnecessary and impractical.

According to an old geodetic map of the site of Vidin Grad, this escarp continuous to the southern bank of the stream. This does not correspond to the present situation on the ground. It should not be excluded that the old terrace has been bulldozed away in the recent past to expand the arable zone.

The northwest segment of SI2 was built in the same technique as the southeast segment. The first impression is that the masonry is humbler in comparison to the latter. The building blocks are smaller and not a single façade block was discovered along this long stretch. Tile fragments inserted in

да се снимаат поединечни детали од фортификациските елементи или градбите во внатрешноста.

На место е опсервацијата дека геофизичките методи на истражување може да дадат посигурна и попрецизна реконструкцијата на потповршинските архитектонски остатоци од аеро-снимките или од класичните топографски рекогносцирања. (Sarris 2015) Меѓутоа, за геофизички да се снима секој поединечен терасен сид на овој локалитет ќе беше неопходно да се организира долга и скапа кампања. Дури и да беа обезбедени неопходните средства за вакво истражување, пристапот до голем број сегменти од терасните сидови ќе беше мошне отежнат од густата вегетација и стрмниот терен.

Првични резултати и сознанија од истражувањето

Надворешен бедем: СИ_2 (мапа 4)

Претпоставките донесени врз основа на аеро-снимките од локалитетот, иако не секогаш, во најголем дел беа потврдени. Меѓите што биле дел од старото обидие обично лесно се препознаваат, бидејќи формираат пошироки и погусты вегетациски појаси од споредните или рецентни меѓи. Меѓутоа, она што не наведе да го бараме источно-то обидие крај појасот СИ-2, беше прекилот на оваа линија во нејзината северозападна половина. Близу до точката каде што современиот полски пат ја сече меѓата, може јасно да се забележи дека потегот СИ-2 се состои од две посебни линии, чии краеве не се составуваат. Краевите на северозападниот и на југоисточниот потег се преклопуваат во должина од околу 15 метра. Тие не се паралелни. Растојанието помеѓу овие два крака се зголемува од 13 до 20 метри, од север кон југ. На тој начин е формиран кус влезен коридор, сличен на т.н. тангенцијални порти. Можно е просторот помеѓу двата сида да бил затворен со кус испуст од источниот крак, но немавме доволно време толку детално да ги проучуваме сите фортификациски елементи.

Најраната појава на овој тип порти во источниот Медитеран датира од Бронзеното време, но овој дизајн се одржал мошне долго, сè до Хеленистичката епоха. (Burke 2008; McNicoll, Milner 1997) Одредени варијанти на овој тип порти се среќаваат и меѓу предисториските тврдини на поширокиот балкански простор. (Медовиќ ур. 1986) Очигледно, тангенцијалните влезови сами по себе не може да се земат како прецизен хронолошки индикатор. Сепак, може да се констатира дека овој тип на порти целосно излегол од употреба до времето на римската експанзија на овој простор. (McNicoll, Milner 1997, 6-7) Со оглед на хроно-

the rubble mass, point to a likely Late Roman construction phase.

SI2 is correctly recorded as the outer wall of Vidin Grad on the only published plan of this site. (Mikulčić 1999, Figure 100) Despite the extreme schematism of this plan, the entrance corridor is easily recognized. However, the author has failed to observe the true layout of the gate and the wall has been drawn over 200 meters northwest of its true location.

The eastern fore-wall, I2 (Map 4)

According to the plan referred to above and the observations made on aerial photographs, 80 meters from the northern end of the entrance corridor, SI2 turns southwards, enclosing the settlement from the east. (Map 2) This makes sense, because this segment of the rampart would have blocked access to the site from the crest of the ridge. The line of the supposed eastern wall of the settlement – I2 – is a low escarp that measures nearly 100 meters. At its northern end, it is two meters high, but its height gradually decreases and, a dozen meters from the southern edge of the ridge, it disappears. I2 is a faint phenomenon that does not differ from the typical field hedges in this area. The field survey failed to discover traces of a wall revetment along this stretch.

Nor are there traces of a rubble wall along the stretch SI1, north of the modern dirt road. Instead, the wall traced along SI2 turns northwards under a straight angle – I2a – and it terminates a short distance from Vidin Dol. This wall is built differently from SI2 and most probably belongs to a different construction phase. It is only about one meter wide, but it does not lean against an escarp. It is preserved as a linear heap of rubble, not taller than 0.5 m. The reused blocks evidenced at a number of points also suggest that it belongs to a late construction phase (Photo 6). Its main purpose would have been the defense of the lowest terrace of the ridge (transect XLIV in the ceramic survey, Map 5) which, by the density of surface material, most probably belonged to the built-up area of this settlement. It is unfortunate that the segment at which this wall joins SI2 has been removed during the construction of the dirt-road. The most telling data about the relations between SI2 and the eastern fore-wall would have been found precisely in this segment of the fore-wall.

The absence of a retaining wall along I2 was a surprising discovery. It left the eastern flank of

логијата на Видин Град, утврдена врз основа на површинскиот керамички материјал, ова е драгоцен термин *ante quem* за староста на источната порта. Кон крајот на студијава, ќе се навратиме на ова прашање.

Југоисточниот крак беше потврден по целата должина од близу 80 метри. Се работи за масивен бедем, широк барем 4-5 метри. Со исклучок на една точка – 15П – не успеавме да евидентираме лицеви блокови, па без поопсежни истражувања не може да се каже ништо поконкретно за широчината на бедемот. Како и по целата должина, бедемот во овој сегмент се потпира на ешарпа висока и до 2 метра. Граден е од грубо изделкани блокови, со димензии од 10 x 15 до 20 x 30 см, врзувани со кал и ситен камен. Оваа камена маса од надворешната страна била консолидирана со релативно правилни паралелопипедни блокови со димензии од околу 20 x 25 x 50/60 см. Можеа да се забележат само неколку вакви камени блокови во првобитна положба, во северниот крај на јужната половина од источниот бедем, близу претпоставениот влез во населбата (фото 4). Со голема веројантост може да се претпостави дека насипот бил посолидно сидан во делот на портата, па на овие локации тој бил подобро сочуван.

Западниот сид од влезниот коридор, односно јужниот крај од северозападниот крак се потпира на ниска ешарпа. Со оглед на големото количество камени блокови, можно е ова да бил еден од ретките сегменти на обидието што се издигал над горниот раб од ешарпата. По се изгледа, на точка 16П успеавме да лоцираме два лицеви блока на самиот агол од кракот (фото 5).

Остатоци од истиов бедем детектиравме близу 12 метри северно од оваа точка, но на следната проверка, после 12,5 м и во близина на местото каде што полскиот пат го пресекол бедемот, траги од сидна маса не евидентиравме. На оваа точка бедемот правел мал прелом, бидејќи траги од сидната маса беа констатирани на 7 до 8 метери позападно, на другата страна од патот (точка 19П). После овој прекин, сидното платно непрекинато тече во должина од околу 45 метри, каде што се прекршува под тап агол, формирајќи исфрлен заб или зајакнат лак, свртен токму кон преминот преку Видин Дол. Во натамошниот дел, северозападниот крак од источниот бедем постепено се враќа на стариот курс, но на растојание од околу 15 метри, се губи секаква трага од сидната маса, иако земјената ешарпа продолжува за уште десетина метри. Не смее да се исклучи опцијата дека овој периферен дел од населбата бил бранет со земјен насип. Сепак зачудува фактот што овој насип не

the settlement completely undefended and it undermined the defensive quality of the entrance corridor, because it could have been easily circumvented. It is possible that, from this direction, the settlement was defended by a low earthen rampart, preserved in the stretch I2. Recall that, prior to the building of the dirt road that comes from Vodovrati, access to the site from the Vodovratska Reka would have been difficult.

The eastern inner wall: SI3, I3 and I4 (Map 3 and 4)

At a distance of 40 to 60 meters from the northern segment of SI2, there is another series of linear stretches (SI3, I3 and I4 on Map 2). Along certain segments – especially, north of the local dirt road that follows the crest of the ridge – they are taller and more imposing than the outer ring of walls. Like the outer wall, the local dirt road splits the inner line into three segments: a northern one, SI3, orientated northwest-southeast, and two southern segments, I3 and I4, orientated north-south. On the existing plan of Vidin Grad, this stretch is interpreted as the inner wall of the town.

The northern segment stretches over a length of about 45 meters, in a northwestern direction. Then it turns north-northwestwards and, after a distance of 23 meters, it returns to the old course. From this point, the terrace edge extends to the southern bank of the Vidin Dol. Its total length is almost 240 meters, but remains of a retaining wall can be found only along the southern end of this escarp. This stretch is covered with large quantities of uncut stone blocks, some measuring up to 30 by 40 cm. Because of dense vegetation, it was impossible to observe the particularities of the construction technique. However, in view of the steepness of the escarp, this must have been a retaining and not a free-standing wall. We managed to clear a surface measuring approximately 60 by 60 cm, close to the point at which the terrace edge makes a westward turn, 39 P. (Photo 7) The building technique is identical to that encountered on the outer wall. Individual cobbles were smaller than and not as densely packed as on the outer wall, but these variations occur on the same terrace walls and cannot be attributed to chronological or functional differences.

It is difficult to follow this support wall north of the kink in the terrace edge. It was traced over a length of almost 40 meters, before it disappears completely. (Map 3) At this point, 35N, the riser

продолжува до самото корито на Видин Дол, што секако би било најпрактично решение. Интересно е тоа што токму ваква ситуација е претставена на стара геодетска мапа на овој локалитет, каде што се забележува дека ешарпата на источниот насип продолжувала се до коритото на Види Дол (мапа 4). Можно е овој дел од насипот да бил разурнат во поново време од сопственикот на земјиштето, кој на тој начин ја проширил обработливата површина се до брегот на Видин Дол.

Северозападниот крак е граден во слична техника како и југоисточниот. Не успеавме да најдеме траги од лицеви блокови, додека блоковите вметнати во јадрото на насипот беа со нешто помали димензии во однос на оние од југоисточниот крак. Исто така беше забележано поголемо присуство на фрагменти градежна керамика во сидното платно. Мора да се напомене дека ова се само првични импресии. Расчистени беа премногу мали површини од насипот за да се направат попрецизни опсервации.

Може со сигурност да се каже дека овој насип е обележан како „надворешниот бедем,, на единствениот објавен план од локалитетот Видин Град (Микулчиќ 1999, сл. 100). Јасно се забележува местото каде што се преклопуваат двата крака од источниот насип, со тоа што на овој план, тие се поместени речиси 200 метра кон северозапад. Исто така, може да се забележи дека северозападниот крак се губи непосредно по точката каде што насипот благо се прекршува.

Источен предсид (мапа 4)

Според цитираниот план, како и според нашите очекувања, овој надворешен насип вртел кон југ, штитејќи ја населбата од источната страна, по оската на сртот. На оваа линија јасно се забележува ешарпа висока и до 2 метра во северниот крај, која постепено опаѓа и се губи неколку метра пред јужниот раб од платото (потег И2). На ниту едно место по целиот овој потег не беа евидентирани сигурни траги од обидие.

Југоисточниот крак на надворешниот бедем не се надоврзуваше ниту на потегот СИ1, туку скршнува северно под речиси прав агол – потег И2а на мапа 2 – и после 111-112 метри се губи на кратко растојание од Видин Дол. Овој сид е послаб од надворешниот бедем. Широк е нешто над еден метар, но не се потпира на висока ешарпа. Сидан е од сличен материјал како надворешниот бедем, но слогот е поредок, а се забележува и употреба на сполии (фото 6). Очигледно овој крак бил додаден на надворешниот бедем. Негова основна функција била да ја брани најсеверната тераса

of the terrace is several meters high and its height increases in the direction of the Vidin Dol.

South of the dirt road, two linear features – I3 and I4 - running roughly parallel to each other, are visible on aerial photographs. (Map 2) The eastern line – I3 – is a direct continuation of SI3. It stretches southwards in a straight line, ending a few dozen meters from the southern edge of the hill. Because its edges are well-articulated on aerial photographs and because it is depicted on the old geodetic maps of the site, the expectations were that this was a fore-wall, built during a period in which the settlement area contracted and was limited to the area enclosed by the inner wall. However, this assumption has not been proven. There are no traces of a terrace wall along this line. At point 47N, we encountered a group of hare burrows that cut across the hedge, reaching a depth of at least a couple of meters. Not a single block could be seen on the surface or in the walls of these trenches.

On the old geodetic map of the surveyed terrain, I3 continues to the northwest, running at the foot of the escarp labelled SI3. This would be a logical position for a retaining wall, but the ground survey failed to confirm its presence along the line shown on this map.

I4, the western of the two features, stands at a distance of about 30 meters from I3. Throughout its length, it is covered with building rubble and there is little doubt that this is the inner, eastern wall of the settlement. It joins SI3 under a straight angle and, after a short distance, it turns south. Over 50 meters south of this turn, the rubble heap grows visibly wider. Here, the builders have created a primitive bastion tower, over 30 meters long and up to 9 meters wide. (Photo 1) It dominates the eastern half of the settlement and offers an excellent view over the valley of the Vodovratska Reka. This platform is poorly consolidated. It is possible that the exterior face of the wall was covered with large façade blocks, like those discovered *in-situ* near the main gate. Unfortunately, this portion of the tower is completely overgrown and inaccessible. The core of the building was made of carefully arranged, roughly cut stone blocks and fragments of tile. There are no traces of mortar.

I4 continues to the south of the bastion tower but, after a distance of 20 meters, it suddenly disappears from the surface. This wall does not reach the southern edge of the ridge, but it turns west, enclosing the central part of the settlement from the south. The southern terraces of Vidin Grad were thus left out of the fortified perimeter. As discussed

на населбата (трансект XLIV и соседната парцела кон север, мапа 5), која според густината на движните наоди била составен дел од населбата. За жал, точката каде што овој предсид се спојувал со надворешниот источен бедем е однесена при пробивањето на земјениот пат што доаѓа од Водоврати. Односот помеѓу овие два зида најјасно би се согледал токму на ова место.

Можно е главното обидие сепак да вртело кон југ, но во вид на земјен насип. Неговото целосно отсуство на овој потег збунува, бидејќи тоа би ја оставило населбата небранета од оваа страна и би го намалило одбранбениот ефект на источната порта. Сепак потсетуваме дека пред пробивањето на земјениот пат што води од Водоврати до Виничани преку Видин Дол, пристапот до населбата од оваа страна бил мошне тежок и немало потреба од силен бедем.

Источен внатрешен бедем (мапи 3 и 4)

На околу 40 до 60 метри западно од северниот крак од надворешниот насип, се издига втора линија на насипи, во северниот дел доста повисоки од претходните. (СИЗ, ИЗ и И4) И оваа линија е поделена на два сегмента со локалниот пат: северен со ориентација северозапад-југоисток, и јужен, ориентиран север-југ.

Северниот крак го следевме по потегот СИ_3. Тој се протега во северозападен правец во должина од над 40 метри. После еден кус прелом кон западната страна, насипот повторно се враќа на приближно истиот правец и лачно продолжува се до коритото на Видин Дол. Токму оваа траса е претставена како внатрешно (северно?) обидие на постариот план од локалитетот. Траги од камен насип не може да се следат по должината на целиот потег. Јужниот дел од овој насип, пред благото прекршување кон западна страна, е сидан многу помасивно. По самата ешарпа се забележува огромно количество камени блокови, некои со димензии од над 30 x 40 см. Целиот овој потег е густо обраснат и тешко може да се добие претстава за начинот на кој бил изграден насипот. Со оглед на стрмниот терен, може да се претпостави дека, како и на долниот потег, терасата била подсидана. Нема услови за самостоен сид. Поголема површина – две сонди со димензии 30 на 30 см - од сидното платно беше расчистена на местото каде што насипот го менува правецот, кота 39П (фото 7). Тука беше констатиран опус сличен на оној од долниот потег. Поединечните блокови се со поскумни димензии и поретко се редени, но овие варијации се сретнуваат и на исто сидно платно, па не мора да соодветствуваат со различни фази на зидање.

in a later section, there is a breach between I4 and the southern wall of the inner fortification. The role of this feature is unclear. Possibly, this segment of the wall has been removed in the recent past.

The southern segment of the inner eastern wall is built massively along its entire length. No less impressive than the bastion tower is the northern segment of this stretch, with a width of over 5.5 meters. There is a high concentration of roof-tile fragments and imbrices in the rubble heap. Because of their shape, it is unlikely that the imbrices were inserted into the masonry. Unless in a secondary context, it should not be excluded that these remains come from a collapsed roof construction.

The southern inner wall, J2 (Map 6)

This is one of the shortest of the hedges examined in this study. It is only 65 meters long, excluding the missing ca. 15 meters in its eastern end. Nonetheless, the rubble heap is massive, over 6 meters wide. A semi-circular, inward projecting buttress was observed at point 56P, also recorded on the geodetic map of this site. It is completely overgrown and the exact shape and dimensions of this feature could not be determined. This wall is built in the same rubble core technique, although we failed to detect façade blocks *in-situ*. It is highly probable that most of these blocks have been robbed over the centuries. J2 does not coincide with a high terrace riser and this must have been a free-standing wall.

Looking at the aerial photographs, it has been assumed that the inner southern wall continues westwards and joins the outer western wall (SI 5 on Map 2). In order to confirm this assumption, the surface layer was removed from about a dozen of points along stretch J3. All probes were negative. Identical results were obtained from the survey along I6. This is a low earthen bank, about 50 meters long, that joins the western wall of the central terrace and the southern edge of the settlement. Our initial assumptions were that the inner western wall follows this line.

Almost symmetric to I6 is I5, joining the northwest corner of the central terrace and the northwest end of SI3. There are no traces of rubble wall along this line. It should be recalled that both I5 and I6 are orientated differently from the rest of the field hedges. If these features were part of the ancient layout of this settlement, their role could not have been defensive. A different approach is needed to

По преломот кон внатрешната страна, трагите од камен насип стануваат се поретки. Успеавме да ги констатираме на неколку локации, во должина помала од 40 метри, по што на потпорниот сид му се губи секаква трага. (мапа 3) Земјениот насип продолжува за уште стотина метри се до Видин Дол и ја зголемува својата висина.

Во јужната половина, внатрешниот бедем се надоврзува на два потега, И_3 и И_4. Источниот од овие меѓи се надоврзува директно на северниот крак од бедемот и продолжува во права линија кон југ, каде што постепено се губи на растојание од неколку десетици метра од јужниот раб на платото. Оваа линија лесно се препознава на аеро-снимки и истата е исцртана на геодетската мапа на теренот. Сепак, траги од камен сид по оваа траса не беа пронајдени. На котата 47Н, забележавме траги од ров ископан од диво животно, кое на неколку места ја имаше пробиено меѓата. Ниту еден камен блок не можеше да се забележи по профилите од јамите или на површината.

Треба да се напомене дека на споменатата мапа од истражуваниот простор, оваа траса е продолжена кон северозапад, каде што врви паралелно со насипот, близу до неговото подножје. Сосема логично е по оваа линија да бил изграден потпорен сид, но конкретни докази за ова на површината немаше.

Многу помоќно сидан е западниот потег, И_4. Тој се надоврзува речиси нормално на северниот крак од внатрешниот бедем и по кратко растојание благо завива кон југ. По околу педесетина метри, сидното платно е исфрлено за неколку метри напред и сидано е многу помасивно. Во должина од речиси 30 метра, сидот има широчина од речиси 9 метра. На овој начин добиена е една широка платформа или бастион што доминирал над источната половина од населбата. Сидната маса е слабо консолидирана (фото 1. Можеби од надворешната страна целата конструкција се потпирала на масивни фасадни блокови, но поради густата вегетација во подножјето на бастионот, немавме пристап до неговите долни партии. Јадрото на насипот е сочинето од густо реден, изделкан камен и ретки фрагменти тула. Траги од врзивно средство не евидентиравме. Камената маса останала релативно консолидирана, само благодарение на сопствената тежина.

Овој крај од јужниот бедем продолжува за уште околу дваесет метри во јужен правец, по што наеднаш му се губи секаква трага. Како што ќе видиме понатаму во извештајот, внатрешниот бедем продолжува во западен правец, затворајќи го централниот дел на населбата од јужна страна. Помеѓу овие два сегмента има прекин од близу 15

determine if these are recent field hedges or ancient divisions of space.

Southern edge of the ridge, J1 (Map 6)

J2 does not continue westwards, towards the highest point of the ridge, but it joins a short, transversal wall - I6a – that encloses the terrace from the west. (Map 2, 6) This is a rubble wall that, like the rest of the walls discovered at this site, leans against a meter- to meter and a half-tall escarp. In view of its defensive properties, I6a is similar to I5 and I6. It cuts across a part of the site – the southern terrace – that was certainly inhabited and it does not block access to the settlement from the west. Therefore, it could have neither played a defensive nor a structural role in the functioning of this settlement. It is possible that this is a recent field boundary. Its width of over a meter is slightly confusing, but it does not exclude this possibility.

The main question in this part of the site was the presence of an outer, southern wall along the edge of the hill. I6a is about 50 meters long and ends at the southern edge of the hill top, 155P. Starting from this point, the edge of the southern terrace – J1 – can be followed over a distance of about 115 meters. J1 is over four meters tall and merges seamlessly with the southern slope of the hill. Traces of stone rubble were discovered along the bottom of the escarp, but it was too sparse and chaotic to be qualified as a retaining wall. The stone blocks are too small to have had any structural function. Finally, the large quantity of ceramic debris found along this line must have been eroded from the terrace above. We suspect that the loose stone rubble is also in a secondary context, eroded from the terrace above, together with the ceramic finds.

In fact, between points 164N and 166N, even these faint traces of a support wall could not be located. However, at the next point 167P, coinciding with the southeast corner of the terrace and offering a broad view over the valley of the Vodovratska Reka, we encountered a large quantity of stone rubble and tile. This material was arranged carefully over a surface of almost 20 square meters and it is easy to distinguish from finds eroded or cleared from the surface of the terraces. There are no traces of mortar nor were large façade blocks discovered. Therefore, it is not easy to determine the size and shape of this feature. It looks like an isolated watchtower. It was located at the point at which the field boundary between transects XXXI and XXVII joins the southern terrace edge. This exposed corner was

метри. По се изгледа дека во овој дел обидието не се потпираше на ешарпа и било однесено при пробивањето пат за земјоделска механизација.

Јужниот крак од внатрешниот бедем е масивно сидан по целата своја должина. Покрај бастионот на неговиот јужен крај, со својата масивност особено се истакнува неговиот северен сегмент. Во овој сегмент сидот е широк речиси 5,5 метра. Во купиштата камени блокови се среќаваат доста фрагменти покривни керамиди и цели имбрекси, форма која не е особено податлива да биде вградена во сидната маса. Можно е овој материјал да ѝ припаѓал на некаква покривна конструкција.

Внатрешен бедем, јужна страна (мапа 6)

Јужната страна на внатрешниот бедем е доста покуса во споредба со останатите отсечки од обидието. Без да го сметаме источниот крај, оваа отсечка е долга нешто под 65 метри. И на овој потег сидот е доста масивен, на места широк и над 6 метри. На котата 56П се забележува долг испуст, налик на грубо изсидана полукружна кула (спореди со геодетската подлога). Поради густата вегетација не бевме во можност да ѝ ја одредиме точната форма и димензии. Техниката на сидање е идентична како на останатите сегменти од обидието, но не успеавме да пронајдеме лицеви блокови *in-situ*. Претпоставуваме дека овој материјал бил однесен во минатото. И овој сид не налегнува на висока ешарпа и најверојатно се издигал над горниот раб од терасата.

Врз основа на аеро-снимките, претпоставуваме дека јужниот внатрешен бедем продолжува кон запад, каде што се спојува со надворешниот западен бедем на населбата. (СИ5 на мапа 2) За таа цел, отворивме десетина плитски сонди по претпоставената линија на овој сид (Ј3), но речиси сите дадоа негативен резултат. Слична ситуација констатиравме на потегот И6, каде што јасно се забележуваше низок земјен насип, долг околу 50 метри. Тој се протегаше од југозападниот агол на централната тераса до јужниот раб на платото и како елемент се повторува на северната страна на централната тераса. Овој потег не е ориентиран како и земјоделските парцели кои го делат локалитетот и сметавме дека не е рецентен. Сепак, остатоци од камен сид не успеавме да пронајдеме, како покрај оваа линија, така и покрај речиси симетрично поставената отсечка И5, што се протега помеѓу северозападниот агол на централната тераса и северозападниот крај на СИ3. Доколку овие отсечки ѝ припаѓале на античката мрежа од терасни сидови, нивната функција сигурно не била одранбена.

reinforced and extended, possibly transformed into an observation post that controlled access to the settlement from the south.

The central terrace with public buildings (Map 6)

Perhaps the most ubiquitous feature on the aerial photographs of this site is the quadrangular enclosure in its central part. Measured from the middle axes of the hedges, its dimensions are 75 by 64 meters. The hedges that separate this from the neighbouring fields are documented on geodetic maps of the site and the plan of the fortification. It is surprising that the western hedge is missing in these documents. The plan of the fortification shows a building with an unidentified plan on this side, whereas on the geodetic map, the western side of the field is unenclosed.

The ground survey confirmed the presence of the eastern support wall. A hole dug illicitly at point 80P has brought large quantities of roughly hewn stone blocks to the surface. (Photo 8) This is a retaining wall, the main purpose of which was to stabilize the ground for the large buildings that stood on the central terrace. It partly enclosed the terrace from the north and south, but this was not a continuous enclosure as hinted by the aerial photographs. This explains its absence from the geodetic map of the site. The rest of the perimeter of the central terrace was enclosed by large buildings, preserved under a thick vegetation cover. (Photo 9) The largest and most recognizable is the building in the southwest corner of the central terrace. This is almost certainly an Early Christian basilica. Measured from the outer side of the perimetral walls, its dimensions are 21 by 13.5 meters. The building is orientated east-southeast – north-northwest. The long axis has an azimuth of 102 degrees. The plan of this building is identical to that recorded on the geodetic map of this site. In the course of the ground survey, the vegetation cover was removed from the eastern side of the building and a well-built, apsidal wall was uncovered. The material fallen on the surface of the wall included rare dolomite blocks and roof tile fragments. There are no fragments of architectural capitals or column shafts. The remains of this basilica are impressive. They form a compact pile of building debris, up to two meters high.

The other two buildings, on the western and northern side of the central terrace, are less well-preserved than the basilica. Still, they form

Надворешен бедем, јужна страна-јужен раб од сртот (мапа 6)

Внатрешниот јужен бедем J2 не продолжува кон запад, кон највисоката кота на локалитетот, туку врти кон југ и ја затвора терасата од западната страна. (Иба на мапа 2) Се работи за слаб, преграден сид граден во слична техника како и останатите сегменти од обзидието. И тој се потпира на ешарпа, висока до метро, метро и пол. Неговата одбранбена улога е проблематична, поради фактот што сидот минува среде јужниот дел од населбата и единствено може да го брани пристапот до терасата од западна страна, односно од стрмната јужна падина на ридот. Можно е да се работи за рецентен сид со функција на меѓа, но збунува неговата широчина од над еден метар и фактот што, како и останатите насипи на овој локалитет, почива на ешарпа.

Овој сид се протега во права линија, во должина од над педесет метри, досегајќи го јужниот раб на платото. Од оваа точка сидот врти кон исток и ја затвора истата терасата од јужната страна. На овој потег, J1, може да се следи ешарпа во должина од речиси 115 метри. Таа го следи јужниот раб од платото и е сочувана како насип со висина од околу 3-4 метри. Можни траги од сидна маса успеавме да евидентираме само на подножјето од овој насип. Се работи за мошне слаба концентрација од камени блокови со мали димензии. Ако се суди според нивните димензии и слабата густина, ова не се остатоци од функционален подсид. Измешано со овој материјал, беше пронајдено поголемо количество движни наоди, што биле дислоцирани од горната тераса при ерозија на земјиштето или при чистење на обработливите површини. Сметаме дека и каменот пронајден на подножјето од овој насип бил дислоциран од горната тераса. Имајќи ја предвид стрмната јужна падина на ридот, помасивен сид на овој потег и не бил потребен.

На потегот од котата 164Н до котата 166Н нема траги од подсидување. Меѓутоа, на следната кота 167П, во југоисточниот агол на терасата – точка од која се протега широк поглед врз десниот брег на Водовратска Река – се наиде на големо количество камен измешан со тула. Овој материјал бил густо и правилно реден на површина од речиси дваесет квадратни метра, по што се разликува од секундарно нафрланиот материјал, извлечен при обработката на земјиштето. Нема траги од врзивно средство, ниту остатоци од фасада од покрупни блокови. Затоа тешко може да се определи формата на овој објект. Сметаме дека се работи за импровизирана платформа. Таа се јавува на точ-

extensive heaps of building rubble. Because of the dense vegetation cover, it is impossible to determine their dimensions and shape. It is merely evident that both buildings faced the central terrace with their long axes. Given that this was the main square of the settlement, these were probably public buildings, like the basilica. These discoveries should not occasion surprise, especially if the identification of “Vidin Grad” with Argos on the Vardar is correct. According to Hiercole’s list of bishoprics in Illyricum, this town had retained its status at least until the middle of the 6th century. (Donev 2018, 53) The dimensions, layout and location of the central terrace, indicate that it was the economic and ecclesiastic centre of this town, at least in the Late Antique period. Obviously, without more intensive field research in this area, it is impossible to confirm or refute this thesis and determine the function of the large buildings that surround the central terrace.

Four linear features extend radially, from the corners of the central terrace to the perimeter of this site. These are J4, I5, I6 and SI4 (Map 2). All of these are clearly visible on aerial photographs and they are recorded on the geodetic plan of this site. The southwestern segment I6, extending between the southwest corner and the southern edge of the hill, has already been discussed. There is no evidence of a retaining wall along this line. Similar segments radiate from the northwest and northeast corners of the central terrace, but traces of a retaining wall were recorded only along the northwest hedge, I5. This feature is a gently curving line that connects the northwest corner of the central terrace to the northern end of the inner wall, SI3. It is difficult to determine the function of this wall. A possible explanation is that it provided a direct link between the central terrace and the perimetral wall of this settlement, but this would imply that Vidin Grad was primarily a military site, which is difficult to reconcile with its micro-location. An alternative and likelier explanation is that these are recently created field hedges, even though they are orientated differently from the majority of agricultural terraces in the surrounding area.

The “acropolis”: south and eastern wall, SI4 and SI4a (Map 7)

The highest terrace, covered by blocks VIII through XIII in the transect survey, is located in the western half of this site. It rises several meters above the southern terrace. It is surrounded by

ката каде што се спојуваат терасниот сид што ги дели блоковите XXVII и XXXI и јужниот раб од блокот XXVII (мапа 6). Овој агол бил подсидан и проширен, со што се добила подобра визуелна контрола врз јужните и југоисточните приоди кон населбата.

Централната тераса со (јавна?) градба (мапа 6)

На аеро-снимките од локалитетот, во централниот дел од населбата, лесно се гледаат контурите од четириаголна тераса со димензии од 75 x 62 метри (мерено од средината на меѓите, мапи 2 и 6). Меѓите што го двојат овој простор од соседните блокови се широки и до 6 метри од јужната страна, и истите се забележани на цитираниот план на населбата како и на геодетската мапа на теренот. На овие документи отсуствува западната меѓа. Планот изработен од И. Микулчиќ прикажува градба со недефиниран план од оваа страна, додека на геодетската мапа нема ниту меѓа ниту некаков објект.

Нашите истражувања го потврдија постоењето на источен терасен сид. На котата 80П тој бил делумно пробиеан при див ископ, со што било извлечено поголемо количество градежни блокови. (фото 8) Сметаме дека се работи за остатоци од потпорен сид чија основна задача била да ја стабилизира земјата за големите градби што стоеле на оваа тераса. Тој делумно ја обиколувал терасата од јужната и северна страна, додека останатиот дел од периметарот бил покриен од масивни градби, чиј габарит се чини во голема мера е сочуван. (фото 9) Ова го објаснува отсуството на западен потпорен сид на централната тераса на геодетскиот план од локалитетот. Највпечатлива по своите димензии и план е градбата во југозападниот агол на терасата, каде што веќе со голема веројатност може да се тврди постоењето на ранохристијанска базилика, со приближни димензии од 21 на 13,5 метри, мерено од надворешната страна на сидовите. Градбата е ориентирана исток-југоисток – запад-северозапад. Главната оиска има азимут од околу 102 степенa. Во текот на истражувањата, го расчистивме површинскиот и вегетацискиот слој покрај источната периферија на градбата, каде што најдовме на солидно граден апсидален сид. По површината имаше добро сочувани фрагменти покривна керамида како и ретки мермерни блокови. Не успеавме да евидентираме фрагменти од архитектонска пластика. Урнатините од оваа градба се со импресивни димензии. Тие формираат компактен куп градежен материјал со висина од над метар и пол.

wide field hedges on three side, whereas its north-western side coincides with the bank of the Vidin Dol. Its western edge is the outer western wall of the settlement. Our initial expectations were that a retaining wall was built only along the western hedge of this field. However, in the course of the survey, it became evident that the southeastern edge of this terrace was covered with large quantities of stone blocks. A few shallow probes at the foot and the lower parts of the southeastern slope revealed the traces of a strong retaining wall. It is built of carefully arranged uncut blocks, bonded with poor mortar. This wall does not join the southern end of the outer western wall. It starts from the southeastern corner of this terrace and it follows its eastern edge, albeit not along its entire length of 170 meters.

A well-built revetment wall was discovered along the eastern edge of the terrace. Measured between points 139P and 90P, it is almost 84 meters long (Map 2, 7). This is not a straight escarp. The retaining wall follows the natural edge of the terrace. Roughly at midway, the terrace edge makes an inward projecting U-turn. This point is marked by a high concentration of stone rubble. The thick vegetation prevented detailed recording of this feature. It is recorded on the geodetic map of the site, on which it is drawn 16 meters wide and 19 meters deep. At present, it is impossible to determine the function and character of this feature.

At its northern end, this terrace wall joins the feature labelled SI4 on map 2. This hedge extends from the northwest corner of the central terrace to the southern bank of the Vidin Dol. Cobbled surfaces were uncovered only along a 50 meters-long stretch, between points 89P and 94P. Roughly at 94P, the terrace edge turns north and, after a distance of about 30 meters, it turns west, forming a massive bulwark in the direction of the Vidin Dol. At about the same point, the cobbled surface stops. In its northern half, SI4 gradually loses its height. We suspect that a retaining wall had been constructed only along the more densely built-up sections of this terrace.

During the clearance of the vegetation layer along SI4, at point 94P, a well-preserved, decorated tile fragment was discovered inserted into the wall construction. The surface of this tile is decorated with linear geometric motifs, crudely executed by incision in wet clay. This find helps determine the date of the last renewal of the northeast support wall of the "acropolis" to the Late Antique period. It coincides with the date of the other buildings that

Останатите две градби, покрај западната и северната меѓа од терасата се послабо сочувани. Станува збор за аморфни купишта камен и градежна керамика, високи и до 2 метра. Поради густата вегетација тешко може да им се определат рабовите или точните димензии. Единствено може да се заклучи дека и двата објекти биле ориентирани кон централната тераса со нивните надолжни страни, што можеби укажува на тоа дека се работи за градби од јавен карактер. Напоменуваме дека доколку идентификацијата на овој локалитет со античкиот град Аргос е точна, појавата на ранохристијанска базилика во оваа населба е сосема логична и очекувана. Аргос ги задржал особеностите на градска населба барем до 6 век од нашата ера, кога е споменат како епископија од страна на Хиерокле. (Донев 2018, 53) Инаку, централната тераса по своите димензии и местоположба многу потсетува на доцноантичко плоштатче, административно и еклезијастичко средиште на населбата. Се разбира, неопходни се пофокусирани истражувања за да се утврди точниот карактер на овој простор и градбите што го опкружувале.

Од аглите на, условно кажано, централното плоштатче се издвојуваат три отсечки, кои радијално се шират кон периметарот на населбата (Ј4, И5 и И6). Овие појави лесно се забележливи на аеро-снимките, а истите се документирани на постоечката геодетска подлога за овој терен. Веќе беше споменат кракот кој се двои од југозападниот агол во правец на јужното обзидие И6. Траги од камена градба по оваа линија не пронајдовме. Сличен крак се двоел и од североисточниот и северозападен агол на терасата, но остатоци од камен подзид пронајдовме единствено долж северозападниот крак И5. Овој потег лачно се извива за околу 70 метри и се спојува со северниот крај на внатрешниот бедем. Во моментот тешко може да се разјасни улогата на овие преградни ѕидови. Можеби тие обезбедувале директна комуникација помеѓу централната тераса и надворешните бедеми на населбата. Меѓутоа, ваквото решение би било очекувано за војничко утврдување што, според неговата микролокација и други карактеристики, Видин Град секако не е. Не треба да се исклучи можноста дека сепак се работи за речентни меѓи, чија основна функција била поделба на земјоделското земјиште.

„Акропола„: јужен и источен бедем (мапа 7)

Највисоката тераса (блок VIII-XIII, мапа 5) е сместена на западниот крај на населбата. Таа се издига до неколку метра над околниот терен во нејзиниот јужен крај. Оваа тераса е обиколена со

belong to the last urban phase of occupation at this site.

The outer western wall, SI5 (Map 7)

Already during the preliminary study of the aerial photographs from Vidin Grad, it became evident that the outer western wall of the settlement followed the feature labelled SI5. (Map 2) This interpretation was confirmed in the course of the field survey. In its layout, the western wall is very similar to the eastern outer wall. Like the majority of the terrace walls at this site, it is orientated northwest-southeast. It is composed of two, differently orientated segments, northern and southern. Like on the eastern wall, the ends of these segments do not meet, but run parallel to each other, over a distance of 11 meters. They form an 8 meters-wide corridor, less impressive in comparison to the eastern gate. The possible cross-wall joining the western wall of the entrance corridor could not be confirmed. The width of the western wall increases in the segment of the corridor entrance. On aerial photographs, the end of the western corridor wall appears like a massive rectangular tower, measuring 11 by 8 meters. (Photo 10) The thick vegetation does not allow a detailed study of this segment of the gate.

The southern segment of this line is considerably shorter than the northern. It is about 88 meters long. Like the rest of the terrace walls, this segment does not follow a straight line. Roughly at midway, it makes a blunt turn. Its northern half – the western wall of the entrance corridor – is orientated northwest-southeast, like the northern segment of this wall. On the other hand, the southern half is orientated north-northeast – south-southwest. The intensity of stone rubble decreases along this section.

The northern segment of the western wall is much longer. It is over 230 meters long and completely encloses the western side of the settlement. Like the rest of the linear features at this site, SI5 is preserved as an overgrown escarp. At places it reaches a height of over three meters, but it shrinks gradually in the direction of the Vidin Dol. The northern segment is predominantly orientated northwest-southeast. It turns gently to the north in its northern end and, after about 70 meters, it sinks into the surface. SI5 was only patchily supported by a retaining wall. Less than 20 meters from the eastern corridor wall, the rubble wall stops. There is no evidence of a retaining wall between points 108N and 111P, a distance of over 70 meters. (Map

широки меѓи од сите четири страни. Нејзиниот западен раб воедно претставува и западен бедем на населбата. По останатите меѓи не очекувавме да пронајдеме траги од обсидие. Меѓутоа, при истражувањата по линијата на надворешниот јужен бедем, забележавме дека југоисточната падина на највисоката тераса е покриена со големо количество камени блокови. Неколку плитки сонди во подножјето и пониските партии од јужната падина од акрополата беа доволни да се утврди присуството на моќен подсид, изведен во веќе препознатливата техника од густо редени камени блокови, врзани со земја и ситен камен. Овој подсид не се надоврзувал на јужниот крај од западниот бедем. Тој започнува од југоисточната падина на акрополата и го следи нејзиниот источен раб во должина од барем 170 метри.

Терасен сид беше констатиран долж источниот раб од оваа тераса. Мерено помеѓу котите 139П и 90П, долг е околу 84 метри. (мапи 2 и 7) Тој ја следи конфигурацијата на теренот и нема одредена форма или правец. Може да се следи во вид на камена патека, широка до над два метра. Приближно на средината од овој потег, терасниот сид прави полукружен свиок навнатре. На оваа локација се среќава големо количество градежен камен, но поради густата вегетација не бевме во можност да ги определиме точната форма и димензиите на оваа појава. Според геодетската подлога, овој објект е длабок околу 19, а широк 16 метри. Неговата функција останува непозната.

Овој терасен сид се надоврзува на потегот СИ4, што се протега од централниот дел на локалитетот до јужниот брег на Видин Дол и ја затвора “акрополата“ од североисточна страна. По котата 94П, насипот остро прекршува во правец на Видин Дол и формира исфрлен заб, како и на надворешниот источен сид. Слично како на долните бедеми, по котата 94П, на камениот подсид му се губи секаква трага, додека земјениот насип продолжува за уште околу 90 метри, но ја губи висината и постепено се стопува со површината. Сметаме дека се работи за потпорен сид, чија задача била да ги спречи или забави ерозивните процеси и кој бил изграден само долж густо изградените делови од терасата.

Вреди да се напомене дека при расчистувањето на површината крај источниот раб од „акрополата,, на кота 94П, беше пронајден добро сочувван фрагмент керамида, вметнат во камената маса. Нејзината површина е украсена со линеарни, геометриски мотиви, изведени во техника на врежување во свежа глина. Овој наод е мошне сигурен индикатор за времето на последната обнова на потпорниот сид, односно доцната антика. Ова се

7) The large concentration of building rubble at 111P forms an irregular or deformed bulwark that, rather typically for this site, projects inwards. It measures approximately 15 by 9 meters. The dense oak forest prevented us from defining the shape of this feature. On the geodetic map of this site, it is represented as a U-shaped object. It finds a very close analogy in the U-shaped feature, on the southern side of the inner wall, 56P and 58P.

The conception behind the outer western wall is somewhat confusing. Like the majority of the surveyed linear features, this is a terrace wall. However, whereas the support walls on the eastern side would have stood a few meters above the ground, the western terrace wall would have been lower than the surface of the terrace outside the walled area. Unless it projected above the surface, SI5 could not have played any role in the defenses of this settlement.

On the plan of the ramparts of Vidin Grad, the outer western wall is drawn tens of meters west of SI5. (Mikulčić 1999, Figure 100) In fact, SI5 has been interpreted as the inner western wall of the settlement. According to this document, at its northwest end, SI5 joins the outer western wall of Vidin Grad. The topographic survey failed to detect a defensive line west of SI5. The only linear features visible on aerial photographs in this area are two short and gently curved hedges, located 40 and 80 meters from the northern segment of the outer western wall, SI6 and SI7. (Map 2) These are low terrace walls that divide the agricultural fields west of SI5, and they did not form part of the ramparts of Vidin Grad.

Building remains extra muros

During the ceramic surveys in 2013, the remains of a few buildings were discovered outside the system of terrace walls that encloses the settlement at Vidin Grad. These are not visible on aerial photographs. They were recorded in the course of the topographic survey carried out in 2017.

On the rounded knoll that is the highest point of Vidin Grad, about 160 meters west of the western entrance into the settlement, three robbed out tombs were discovered. The sides of the rectangular pits are lined with regular courses of stones and they are covered with stone slabs. (Photo 11) The grave pits are at least 70 cm deep. Only the short sides remain from the northernmost tomb 1. It is orientated northwest-southeast and it is about 2.5 meters long. Tomb 2 was found slightly over two

поклопува со останатите индикатори за хронологијата на планот на населбата во нејзината последна, монументална фаза.

Надворешен западен бедем (мапа 7)

Претпоставките околу линијата на западниот бедем на населбата донесени врз основа на аеро-фотографиите беа потврдени во текот на теренските истражувања. Во своите основни црти, западниот бедем на населбата е реплика на источниот надворешен бедем. Тој е ориентиран северозапад-југоисток, како и најголемиот број терасни сидови на локалитетот Видин Град. Се состои од два крака, северен и јужен, со различна ориентација. Како и на источната страна, нивните краеве не се составуваат, туку продолжуваат паралелно еден со друг, во должина од над 11 метри. Поставени се на меѓусебно растојание од барем 8 метри, формирајќи широк влезен коридор. Можно е од јужниот крак да излегувал кус напречен ѕид што го стеснувал влезот во тврдината. Уште една карактеристика на влезната партија е тоа што краевите на краците од бедемот што го формираат влезниот коридор биле градени помасивно од останатите сегменти и се видно пошироки. Густата вегетација на овие точки не спречи да извршиме попречижен увид, но според аеро-снимката, крајот на јужниот крак наликува на компактен правоаголен објект со приближни димензии од 11 x 8 метри. (фото 10)

Јужниот крак од западниот бедем бил значително пократок од северниот. Неговата должина изнесува околу 88 метри. Не се развива во права линија, туку прекршува приближно на средината под речиси прав агол. Во неговата јужна половина јужниот крак е ориентиран север-североисток – југ-југозапад, а во северната го добива правецот на главниот сегмент од бедемот, северозапад-југоисток. На котата 114П се забележува кус прекин, кој најверојатно датира од поново време.

Северниот крак на западниот бедем е доста подолг. Тој се протега во должина од над 230 метри и речиси целосно ја затвора населбата од западната страна. Се работи за земјен насип, наместа висок и до три-четири метри. Во најголем дел, ориентиран е северозапад-југоисток. Само во северната третина во благ свиок врти кон север и по околу 70 метри постепено се снижува и се губи. Траги од подзидување беа констатирани во должина од над 115 метри, во јужната половина од овој крак, но тие не фомираат континуирано платно. Поголеми прекини беа констатирани во делот помеѓу котите 107 Н и 108Н, како и на потегот помеѓу котите 107 Н и 111П. Околу последнава кота бил оформен масивен бастион, кој проектира кон

meters southeast of the previous tomb. Its perimetral walls have been entirely unearthed and the roof slabs removed. It is orientated north-south and it measures 3.10 by 1.27 meters. The perimeter of the third tomb, located about 10 meters to the south of tomb 2, could not be recognized. This too is a rectangular pit, orientated east-west and at least two meters long.

These tombs are aligned on the road that follows the crest of the hill and leads through the western gate of the settlement. Therefore, it is a sensible assumption that they were a part of an organized western necropolis. (Map 8)

Approximately 70 meters from the crossing of the Vidin Dol, on its northern bank, lie the remains of an isolated quadrangular tower, measuring 3.00 by 3.80 meters (Photo 12). It is built of roughly cut stone blocks, bonded with mortar. The walls are about 30 cm wide. Although this tower is physically detached from the system of terrace walls, it was most probably linked to the defenses of the settlement at Vidin Grad. It stood on the road that led to Vidin Grad from the north and controlled the crossing of the Vidin Dol. In view of its location, it is possible that this tower is contemporary with one of the construction phases of the ramparts of Vidin Grad, even though the absence of a similar fortification element along the perimetral walls is somewhat baffling. If this reconstruction is valid, the road that came from the north would have passed by the tower, crossed the Vidin Dol and led along the outer eastern wall and through the eastern entrance corridor.

Two circular phenomena were observed on aerial photographs, at distances of 160 and 183 meters from the eastern entrance into the settlement (Photo 13). Their diameters measure six and nine meters respectively. These features look very much like the contours of funerary mounds. They are spaced almost 16 meters apart. Both circles are negative phenomena, defined by vegetation cover denser than in their surroundings. There are more potential circular features on the southern bank of the Vidin Dol, but they are poorly articulated on aerial photographs. We suspect the presence of another group of mounds on the opposite, northern bank. The goal of the ground truthing campaign was to unearth a few of the ring-stones that define prehistoric burial mounds in this region. However, the results of the survey were negative, perhaps demanding a different interpretation of these phenomena.

внатрешноста на населбата. Неговата должина изнесува приближно 14 метри, а широк е помеѓу 9 и 11 метри. Како и останатите вакви елементи од обидието, тешко може да се определи формата на овој елемент. На геодетската подлога е претставен како полукружен објект. Граден е во иста техника како и западниот бедем и останатите кули и бастиони во склоп на обидието на Видин Град, а според димензиите и формата, наликува на полукружниот објект на јужниот внатрешен сид, кај котите 56П и 58П.

Интересен е податокот што за разлика од источниот бедем, западниот сид бил поставен од внатрешната страна на терасниот сид. Доколку имал некаква одбранбена функција, овој бедем морал да го надвишува горниот раб од терасата.

На единствениот објавен план од овој локалитет, западното обидие е исцртано неколку десетици метри кон запад. (Микулчиќ 1999, сл. 100) Според планот, тој се надоврзувал на претпоставениот надворешен бедем на населбата. Веќе беше констатирано дека ова е всушност источниот надворешен бедем, поместен по грешка на северозапад. Друга одбранбена линија западно од потегот СИ_5 нема. Единствено може да се забележат два куси и лачно извиени потези на растојание од 40 и 80 метри од северниот крај на западниот бедем. (СИ6 и СИ7) Ова се ниски земјени ешарпи, со кои била поделена терасата западно од бедемот на населбата и по се изгледа не биле составен дел од системот населбински тераси.

Објекти надвор од оградениот простор (мапа 10)

Веќе при систематските рекогносцирања на просторот на населбата во текот на 2013 година, беа евидентирани површински остатоци од мал број објекти лоцирани надвор од главните бедеми на населбата. Аголните точки на овие градби беа снимени во текот на оваа истражувачка кампања.

На околу 160 метри западно од влезот во населбата, на заоблениот врв од ридот, беа откриени три диво ископани и делумно разурнати гробови. Стануба збор за сидани гробови, покриени со камени плочи. (фото 11) Длабоки се барем 70 см. Од најсеверниот, гроб 1, сочувани се само покусите страни. Тој е ориентиран северозапад-југоисток и долг е 2,5 метри. На нешто повеќе од два метра југоисточно од гроб 1, евидентиран е гроб 2. Неговите страни биле целосно откриени, а покривните плочи отстранети. Ориентиран е север-југ со димензии: должина, 3,10 метри, широчина 1,27. Сидовите од третиот гроб, лоциран на близу десет метри од јужниот раб на гробот 2, не се пре-

Conclusions

The settlement at the site of Vidin Grad did not have a proper fortification wall. It was not surrounded by a free-standing wall along its entire perimeter nor did the walls enclose a compact polygon. The rubble walls uncovered in the course of this survey are support walls, whose principle aim was to stabilize the ground for the heavy buildings constructed inside the settlement. Their defensive properties would have been negligible. They could have limited and channeled movement through the settlement, but they could not have prevented coordinated attacks from multiple sides nor could they have offered protection from projectiles. The security of the inhabitants of this settlement relied on its inaccessibility and remoteness from the main regional road along the Vardar Valley. Although the construction of this series of terrace walls would have required considerable efforts – the total length of the escarps surrounding this settlement is at least 1750 meters – they lagged behind the standards of city wall construction in Classical Antiquity, both in terms of design and building technique. The quadrangular tower on the northern bank of the Vidin Dol and the basilica on the central terrace are the only buildings with walls constructed of regular courses and bonded with high quality mortar. Most of the terrace walls were built of unworked stone and rare fragments of tile. This material was bonded together with a mixture of mud and sand. Along certain segments of the perimetral walls, this rubble mass was consolidated with a façade or a few courses of roughly cut blocks of large dimensions. The small number of façade blocks discovered in the course of the survey can either be related to the intensive mining of this material in the recent past and/or to the fact that façade blocks were only used near the main gates and other exposed segments of the perimetral walls. Even the humble revetment walls were not built along the entire perimeter of the settlement, but were limited to its central parts. Because of the primitive building technique, the plan and dimensions of the few fortification elements, like the “bastion tower” on the inner wall or the u-shaped towers on the western and southern walls, cannot be determined. The occurrence of these remains suggests that the builders of this rampart were familiar with the basic concepts of the ancient art of fortification, but they lacked the necessary means and knowledge to implement them in practice.

познаваат. Се работи за четириаголна јама, долга околу 2,15 метри, ориентирана исток-запад. Овие гробови се дел од помала некропола, поставена пред главниот западен влез во населбата. (мапа 8)

На околу 70 метри од преминот преку Видин Дол, на неговиот десен брег, беше откриена основа од осамена четириаголна кула со димензии од 3 x 3,80 метри. (фото 12) Била градена од грубо делкан камен врзан со малтер. Сидовите се со широчина од околу 30 см. Нејзината функција во одбрана на населбата и контрола на преминот преку долот е очигледна и сметаме дека кулата била подигната во исто време кога и системот од населбински тераси ја добил својата конечна форма. Сметаме дека патот што доаѓал до населбата од северна страна, минувал покрај оваа кула, го преминувал Видин Дол и покрај источниот надворешен бедем водел до главниот влез во населбата.

На оддалеченост од 160 и 183 метри од источниот влез во населбата, на аеро-фотографиите се забележуваат две кружни формации со пречник од 6 и 9 метри. (фото 13) Тие по многу свои елементи наликуваат на основи од гробни тумули. Поставени се на растојание од речиси 16 метри. Во близината не може да се забележат други слични кругови, иако има индикации за постоење на разурнатата тумулна некропола на северниот брег на Видин Дол. На ова укажуваше фактот што кружните форми беа дефинирани благодарение на серија од грмушки што изникнале на точките на кои би требало да се јавуваат камењата меѓници од тумулниот прстен. Обидот да се пронајде барем еден камен меѓник не даде плод, така што толкувањето на овие појави останува неизвесно.

Заклучни согледувања

Населбата на локалитетот Видин Град немала обидие во класична смисла на зборот. Таа не била обиколена со ѕид што стоел самостојно по целиот нејзин периметар. Сидните платна што беа откриени во текот на теренските истражувања биле потпорни сидови, чија основна функција била да ја стабилизираат земјата во внатрешноста на населбата за подигање цврсти градби. Секундарно, овие подсидови имале и ограничена одбранбена улога. Тие го лимитирале и насочувале движењето од и во тврдината, но не можеле да спречат координиран напад од повеќе правци, ниту да дадат некаква заштита од проектили. Безбедноста на населението главно се потпираше на непристапноста на локалитетот и неговата затскриеност од главната вардарска магистрала. Иако по својот опсег и димензии (вкупната должина на насипите изнесува барем 1750 метри), подигањето на овој систем од терасни сидови секако налагал значи-

This characterization of the perimetral walls of Vidin Grad is not tendentiously belittling. In fact, if the immediate context of this settlement is considered, its system of terrace wall is a major achievement. The ancient town at Vidin Grad is located less than 10 km from Stobi, by far the largest town in this part of Macedonia. It is a true wonder that it had maintained its status for over one millennium, in an agriculturally marginal area and off the main regional road. (Donev 2018, Map 1) Under the Roman Empire, Vidin Grad was the economic and, possibly, administrative centre of a mountainous microregion, with limited natural and demographic resources. It is conceivable that this town did not even control the fertile alluvium along the Vardar.³ Nonetheless, against all odds, Vidin Grad survived at least until the end of Antiquity and, like all other towns in Classical Antiquity, boasted a town square with formally arranged public buildings, including an Early Christian Basilica. It is worth pointing that very high concentration of amphorae have been identified among the ceramic fragments collected from the field immediately below the central terrace. If anything, the ancient town at Vidin Grad was in an excellent position to mediate in the exchange of products between the alluvial plain and the mountainside.

In this context, it is interesting to observe that, whereas topographically, Vidin Grad gravitates towards the north, its field of view falls mostly to the south.⁴ This is predetermined by the local topography and it is reflected in the architecture of the perimetral walls. The strongest sections of the perimetral walls, including the main gate, face north and northeast. It is logical to conclude that both the frequency of traffic and the risk of attacks were the highest from this direction. The main traffic artery in this area would have come from the spacious plains north of Vidin Grad, entered the town through its eastern gate and continued westwards, in the direction of the mountainside. The exchange of agricultural surplus between these two zones, the Vardar Valley and the mountainous

---

³ This is the case nowadays and, probably, in the recent past too. The people of Vodovrati do not own the orchards on the best land along the Vardar, but the dry, lacustrine sediments a few kilometers west of the Vardar. If that was the case in the distant past and if these are the ruins of Argos then the label Argos on the Vardar would be highly inappropriate. Paeonian Argos would be a more adequate choice.

⁴ Once a good 3D model of the surrounding terrain is procured, demonstrating this in GIS should not be a problem.

телни напори, тој далеку заостанува зад фортификациските системи на нашите поголеми антички градови, како по својата концепција, така и по техниката на градење. Со исклучок на осамената четириаголна кула на левиот брег на Видин Дол и базиликата, не успеавме да пронајдеме траги од солидна малтерна техника. Потпорните сидови биле градени од јадро од необработени камења и ретки примеси на тула, врзани со кал и ситно дробен камен. Понекогаш оваа маса била консолидирана од надворешната страна со еден ред лицеви блокови, пофино обработени и со поголеми димензии. Тоа што беа пронајдени многу малку вакви примероци може да значи дека тие биле систематски вадени по напуштањето на населбата или пак дека биле користени мошне ограничено, само покрај влезните партии и на клучните точки од обидието. Впрочем, истражувањето покажа дека дури и потпорни сидови не биле подигани по целата должина на терасите, туку само долж оние сегменти врз кои почивале централните делови од населбата. Поради грубата техника на градење, планот и димензиите на одделните фортификациски елементи - како „бастионот“, на внатрешниот бедем или западната и јужна „кула“, - не може да бидат точно определени. Тие сведочат дека жителите на ова гратче биле запознаени со главните текови во античката фортификациска архитектура, но ги немале потребните средства и знаење за вистински да ги имплементираат.

Ваквата квалификација на одбранбената архитектура на античкиот град кај село Водоврати не може да се смета за претерано негативна, ниту да зачудува. Ова гратче било сместено на нешто под 10 км северозападно од Стоби и вистинско чудо е што успеало да се одржи во тек од речиси еден милениум во претежно планински регион и на страна од главниот регионален пат. Видин Град во антиката бил економско и административно средиште на мал и претежно сточарски регион, кој се одликувал со лимитирани човечки и природни ресурси.⁴ И покрај овие околности, Видин Град, како и секоја друга населба од градски карактер, можела да се пофали со урбано средиште, плоштатче, и барем неколку градби од јавен ка-

---

⁴ Прашање е дали овој град го контролирал плодно-то земјиште во долината на Вардар или пак најголем дел од неговата територија се состоел од ридско-планинскиот терен во подножјето на Клепа. Тука вреди да се напомене дека денес атарот на село Водоврати не се протега до десниот брег на реката Вардар. Доколку ситуацијата била слична и во антиката и доколку е точна идентификацијата на Аргос со овој локалитет, називот Аргос на Вардар не е баш соодветен и треба да се замени со пајонски Аргос.

interior, must have followed this same line. On the other hand, the links with the areas to the south are mostly visual. The field of view from the southern terraces of Vidin Grad extends all the way to Stobi. The visual control of this land was further enhanced with the construction of the bastion towers on the southern terrace edge and on the inner wall. It should not be excluded that these topographic particularities reflect the local territorial arrangements. The well-connected plains north of Vidin Grad were parts of the territory of this town, whereas the land to the south belonged to Stobi.

The perimetral walls of Vidin Grad also reflect the longevity of this settlement and the mechanisms of urban construction. There lacks a coherent design in the system of settlement terraces at this site. It evolved spontaneously, following the expansion of the built-up area. This is the chief reason it proved impossible to distinguish between ancient terrace walls and modern field divisions. It is even more challenging to make any claims about the relative chronology of the individual wall segments. We can only afford to articulate a likely hypothesis. One of the few certainties about these ramparts is that the outer western and eastern walls were contemporary and, possibly, earlier than the other wall segments. They stand apart from the other terrace walls by their width, orientation and, above all, the design of the entrance corridors. The latter were surely the most representative segments of the city walls, the eastern gate being the more important one. It also makes sense to suppose that the inner line, SI3-I4, was later than the outer walls. It is almost as massive as the outer wall, but it includes at least a couple of fortification elements, absent on the outer eastern wall. However, the inner wall does not have a monumental gate. It is as if the primary concern of its builders was the defense of the central part of the settlement. The building of a wall along the line SI3-I4 not only reduced the defensive perimeter, it also moved it to a more defensible line, on a terrace much taller than the terrace behind the outer wall.

It is impossible to say anything specific about the relative date of the short wall segments that protect the settlement from the east and south. These stretches were built in a technique inferior to that used on the wall curtains that faced north. In some cases, as in the eastern fore-wall, it is evident that it was added to the outer wall in a late construction phase, with the goal of protecting the part of the settlement that stood on the southern bank of the Vidin Dol. Equally intractable are the relative dates

рактар, кои речиси сигурно вклучуваат и една ранохристијанска базилика. Треба да се посочи и големото количество фрагменти од амфора, пронајдени на парцелата под централната тераса, во текот на истражувањето од 2013 година. Благодарение на својата местоположба, Видин Град бил во идеална позиција да посредува во размената на стока помеѓу долината на реката Вардар и планинскиот предел околу Клепа.

На ова место, значајно е да се одбележи фактот што, додека топографски Видин Град гравитира кон север, видното поле од овој локалитет главно се протега кон југ.⁵ Ова го диктира локалната топографија, односно висинската разлика помеѓу гребенот на кој се наоѓа Видин Град и соседните гребени, и е одразено во планот на периметралните сидови. Најсилно градените делови од периметралниот сид, вклучувајќи ги и портите, гледаат кон север и североисток. Ова секако треба да се доведе во врска со интензитетот на локалниот сообраќај и со ризикот од напади, кои биле најголеми од оваа страна. Главната сообраќајна врска во овој крај, доаѓала од пространите полиња северно од Видин Град, влегувала во населбата низ нејзината источна порта и продолжувала кон запад, кон Клепа, следејќи ја надолжната оска на локалитетот. Наспроти ова, врските со просторот јужно од локалитетот и потокот Главјата се претежно визуелни. Од јужните тераси на Видин Град погледот се протега сè до Стоби. Оваа одлика на локалниот терен е уште повеќе засилена со изградбата на “бастионите“ покрај внатрешниот источен и надворешниот јужен сид. Не смее да се исклучи можноста дека сево ова донекаде ги одразува и територијалните поделби во овој крај. Просторот на север од Видин Град, во правец на устието на Брегалница, му припаѓал на гратчето Видин Град, додека околината на денешно Градско, на Стоби.

Не постои јасна логика во системот од населбински тераси на Видин Град. Тие се развивале стихийно, во зависност од тоа во кој правец се ширела населбата. Токму затоа не е лесно да се предвиди која од меѓите била дел од стариот систем тераси, а која е во функција на современата поделба на земјиштето. Подеднакво тешко може да се претпостави релативната хронологија на одделните сегменти од обидието. Сепак, нема да биде без основа ако се каже дека примарни биле надворешниот западен и источен бедем. Тие се одликуваат како по својата масивност, така и по артикулацијата на влезните партии. Внатрешниот

⁵ Доколку се обезбеди добар 3Д модел на теренот околу Видин Град, не би претставувало проблем ваквото тврдење да се демонстрира во ГИС.

of the inner terraces, like the central terrace or the “acropolis”. It can merely be observed that these terrace walls must have been constructed by the time the first public buildings had been in place. Further complicating the inner division of space at Vidin Grad, are the short segment that encloses the southern terrace from west or the walls that spread radially from the corners of the central terrace. They are impossible to fit into the main system of terrace walls that surround this settlement nor can they be attributed any practical purpose. This is the chief reason to suppose they were built for agricultural purposes, in the recent past.

All in all, this system of terrace walls is not the product of a planned building campaign, but of a number of episodes of construction that regulated the expansions and contractions of the settlement’s built-up area. Unlike many towns in Classical Antiquity, the perimetral walls of Vidin Grad were created on an additive principle.

There is a very close overlap between the map of the ceramic site, as documented in the ceramic survey of 2013, and the map of the perimetral walls of Vidin Grad (Map 5). The coincidence between the outer perimetral wall and the zone of high artefact density is almost perfect. Field block XLIV, the neighbouring field to the north and the field west of field blocks XXVII and XVIII also belonged to the built-up area of this settlement. The density of ceramic fragments drops sharply beyond the line of the outer walls and we are inclined to believe that most of the built-up area of this settlement was behind the perimetral wall.

There are no consistent differences between the finds collected from the field blocks in the central parts of the settlement and those collected from its periphery. The only difference is that the frequency of pre-Roman finds increases from the centre to the periphery of the settlement. However, this cannot be taken as an indication that the area of the settlement shrunk in the later phases of its existence. As argued before, this could also mean that, in the central parts of the settlement, the pre-Roman material is buried under thick deposits of the Roman period.⁵ The area enclosed by the perimetral terrace walls is about 12.5 ha, slightly larger than the area of the ceramic site.

It is obvious that this method of fieldwork cannot secure chronologically sensitive data. Most artefactual evidence found on the surface of the sup-

⁵ So far, the stratigraphic test-pit excavations initiated in 2019 seem to confirm the latter interpretation.

бедем бил подеднакво моќен. Тој содржи и одредени фортификациски елементи, како бастионот од источната страна, но фактот што отсуствуваат јасно препознатливи траги од порти укажува дека овој одбранбен појас бил изграден во подоцнежна фаза од постоењето на населбата. По се изгледа, старите порти во населбата продолжиле да функционираат, а клучно било да се обезбедат жителите и јавните градби во централниот дел од населбата.

Најголем дел од кусите отсечки што ја затворале населбата од источна и јужна страна се исто така секундарни во однос на надворешните бедеми. Тие се редовно сидани во послаба техника од подсидовите ориентираны северозапад-југоисток. Во случајот на источниот предвид, очигледно бил продолжен главниот надворешен бедем кон север, со цел да се понуди некаква заштита за делот од населбата што излегувал на брегот од Видин Дол. Јужната и источната тераса од „акрополата“, и подвидот што го обиколува централното плоштатче исто така можеби биле подигнати во една подоцнежна фаза, веројатно во исто време кога биле подигнати првите поголеми градби во внатрешноста на населбата. Без подетални проучувања, тешко може да се каже нешто поодредено за кусите отсечки што ја затворале јужната половина на населбата од западната страна, или за насипите кои радијално се шират од централниот плоштад кон надворешните бедеми. Тие не можеле да имаат некаква одбранбена или друга практична намена и не треба да се исклучи можноста дека ова се рецентни меѓи. Во секој случај, не се работи за плански градена фортификација, туку за серија зафати со кои се регулирала експанзијата и контракцијата на населбинското јадро.

Доколку ги преклопиме мапите на керамичкиот покривач и остатоците од обсеидието, ќе забележиме дека двете подлоги речиси совршено се поклопуваат (мапа 5). Надворешниот обрач од подсидови е воедно и граница на зоната на висока густина на керамички наоди. Кон населената површина на локалитетот ќе треба да ги додаме и парцелата XLIV, соседната парцела кон север, како и парцелата западно од блоковите XXVII и XXVIII, кои не беа рекогносцирани во текот на 2013 година. Надвор од оградената површина, густината на керамички наоди опаѓа повеќекратно и најверојатно, целокупната населена површина била заградена од периметралните сидини.

Не може да се забележи подвоеност помеѓу материјалот собран по мрежни единици од блоковите оградени со внатрешниот бедем и оние на периферијата од локалитетот. Фактот што предримскиот материјал се среќава почесто надвор од

port walls or inserted into the masonry is indicative of a Late Roman date. Of course, this material is representative only of the last phase of reconstruction of the perimetral walls. If anything, this study has demonstrated that the system of terrace walls must have had a long history of additions and reconstructions. It was already mentioned that the peculiar design of the eastern and western gate of Vidin Grad is of a limited chronological value. Nevertheless, the fact tangential gates in general were not constructed after the Roman conquest, cannot be ignored. Moreover, the particular variant of tangential gates at Vidin Grad – short corridor entrances, with a long axis oblique to the walled area - has a number of geographically and chronologically close parallels. We could mention the city-walls of Kallithea in Old Phthiotis, constructed in the late 4th century BC, (Chykerda, Haagsma, Karapanou 2014) Stymphalos in Arcadia, dated to the 4th century BC, (Williams, Gourley 2005) Antigonea in Epirus, dated not later than the 3rd century BC, (Zachos et al. 2006) Amantia in Illyria and Çuka at Aitos in Epirus dated to the 4th-3rd century BC. (Karaiskaj 1980) Precedents can also be found among some prehistoric fortified settlements in the Vardar Valley, but these differ from the tangential gates of Vidin Grad. (Mikulčič 1982; Ristov 2004) The corridor entrances at these sites are considerably longer than those at the Late Classical-Hellenistic foundations and they are more accurately described as concentric than as tangential entrances. The entrance way does not lead diagonally across the walled area, but spirals around its central point. Moreover, prehistoric corridor entrances are simpler. They lack details like cross-walls or the but-tressing of the corridor walls. All in all, the relation between the overlap gates of Iron Age forts from the Vardar Valley and those at Vidin Grad are too superficial to claim a direct descent between the two.

This type of gates does not occur on city-walls or fortifications built after the Roman conquest of this region. Tangential entrances have better defensive properties than axial entrances, but during the long period of the *Pax Romana*, the smooth flow of wheeled traffic through the city-gates would have been of greater importance than the security of the town-dwellers.

Although a Hellenistic date for the principle construction phase of the perimetral walls of Vidin Grad cannot be supported by direct material evidence, it does not contradict the results of the ceramic survey and it is in accord with one of the

делот ограден од внатрешниот бедем, не мора да значи дека населбата се намалила во подоцнежната фаза од своето постоење, туку дека предримскиот хоризонт е скриен под античките градби во централниот дел од населбата. Вкупната големина на оградената површина изнесува околу 12,5 ха и е нешто поголема од зоната на натпросечна густина на керамички наоди.

Во оваа фаза мора да останеме воздржани кога станува збор за времето на подигање на овие бедеми. Речиси сите наоди пронајдени врз или вметнати во сидното платно може со сигурност да се датираат во доцноримската епоха. Но единствено нешто што овој податок кажува е времето на последната фаза на користење и обнова на овие сидови. Од друга страна, иако беше подвлечено дека карактеристичните влезови во населбата не се претерано хронолошки сензитивни, не може да се игнорира фактот дека тангенцијални порти не се јавуваат во периодот по римското освојување, било на цивилни, било на воени локалитети. Многу позначајно е тоа што речиси идентична варијанта на ваков тип тангенцијални порти – со влезови поставени косо на оградената површина – се сретнуваат на низа утврдени градски населби од хеленистичкиот период, во Грција и пошироко на Балканскиот Полуостров. Тука би ги споменале градските сидини на Калитеа, во Фтиотида, изградени во доцниот 4 век п.н.е. (Chykerda, Haagsma, Karapanou 2014), Стимфалос во Аркадија на Пелопонез, исто така датирани во 4 век п.н.е. (Williams, Gourley 2005), Антигонеја кај Јерме во Епир, датирани во 3 век п.н.е. (Zachos et al. 2006), Амантија и Чука е Ајтос, во Илирија и Епир, датирани во истиот период како и Антигонеја. (Karaiskaj 1980) Паралели може да се најдат и помеѓу некои железновременски утврдувања во Повардарието, но тангенцијалните порти на овие локалитети се разликуваат од варијантата откриена на Видин Град. (Микулчиќ 1982; Ристов 2004) Влезните коридори на овие локалитети се значително подолги од оние на Видин Град и на претходно споменатите доцнокласични и хеленистички населби и тие по прво би можеле да се наречат концентрични отколку тангенцијални влезови. Во овие случаи, влезниот коридор не е поставен косо во однос на оградената површина туку води концентрично околу замислениот центар на тврдината. Освен тоа, предисториските тангенцијални влезови имаат прилично едноставен план. Нема траги од стеснување на влезниот коридор со напречни сидови, ниту пак сидовите од коридорот се помасивно сидани од остатокот од сидното платно. Формалните сличности помеѓу портите на Видин Град и на железновременските утврдувања во вардарската долина се прилично површ-

hypotheses for the foundation of this town presented in an earlier issue of this journal. (Donev 2018) If this suggestion is proven correct, the implication is that the settlement in its earliest phase was either undefended or its ramparts were thoroughly reconstructed during the Hellenistic period. With a number of additions and modifications, these walls had been maintained until the Late Roman period.

This study was primarily an attempt to reconstruct the wall enclosure of the ancient settlement at Vidin Grad. To this end, it was necessary to present a detailed report of the findings made during the topographic survey of 2017. Although certain details of the perimetral walls will have to remain blurred until further research, the basic layout and elements have been successfully reconstructed. Hopefully, this paper has also demonstrated that the reconstruction of the wall enclosure was not a goal in itself. The position, plan and building technique of city walls can also be highly informative about the socio-economic status of the communities they defended and their place and role in the local road and trading networks.

Bibliography:

Burke 2008 = Burke, A.A. 2008. *Walled up to Heaven. The evolution of Middle Bronze Age fortification strategies in the Levant*. Winona Lake: Eisenbrauns.

Chykerda, Haagsma, Karapanou 2014 = Chykerda, C.M. Haagsma, M. and Karapanou, S. 2014. Landscapes of defense: Kastro Kallithea and its role in fourth century BCE Achaia Phtiotis. *Backdirt* 2014: 10-23.

Donev 2018 = Donev, D. 2018. Argos on the Vardar: the first contribution of a ceramic survey. *Patriotium* 16: 51-78.

Karaiskaj 1980 = Karaiskaj, G. 1980. *Pesë Mijë Vjet Fortifikime në Shqipëri*. Tiranë.

McNicoll, Milner 1997 = McNicoll, A.W. and Milner, N.P. 1997. *Hellenistic Fortifications from the Aegean to the Euphrates*. Oxford: Clarendon Press.

Medović 1986 = Medović, P. ur. 1986. *Odbrambeni sistemi u praistoriji i antici na tlu Jugoslavije*. Novi Sad: Arheološko Društvo Jugoslavije.

Mikulčić 1982 = Микулчиќ, И. 1982. *Старо Скопје со околните тврдини*. Скопје: Македонска Книга.

Mikulčić 1999 = Микулчиќ, И. 1999. *Антички Градови во Македонија*. Скопје: МАНУ.

ни и сметаме дека урнекот за портите на Видин Град треба да се бара во фортификациските текови во регионот, во хеленистичкиот период, а не во локалните предисториски традиции.

Теоретски, тангенцијалните порти имаат подобри одбранбени карактеристики од аксијалните влезови, меѓутоа во долгиот период на стабилност и економски просперитет под Римското Царство, чисто одбранбените квалитети на утврдувањата паѓаат во втор план во однос на непреченото одвивање на колскиот сообраќај. (McNicoll, Milner 1997, 6) Иако нема директна материјална потврда за датирањето на главната фаза на обидието во хеленистичкиот период, тоа не и противречи на хронологијата на Видин Град изработена врз основа на површинските наоди, ниту ја поткопува хипотезата околу основањето на овој град. (Donev 2018) Доколку ваквите претпоставки се потврдат, тоа ќе значи дека железновременската и раноантичка населба или била од отворен тип или нејзините ѕидини претрпеле опсежна реконструкција во хеленистичкиот период.

Истражувања на локалитетот Видин Град во голема мера ги надополнија нашите поранешни сознанија за топографијата на оваа населба. Беа утврдени точните димензии на населбата, начинот на кој бил конципиран и подигнат системот од населбински тераси, а овие податоци индиректно ни пренесоа по нешто и за социјалниот и економски статус на оваа населба. Како и секогаш, може да се дознаат многу повеќе детали за архитектонските остатоци на овој локалитет доколку истражувањата бидат продолжени и продлабочени.

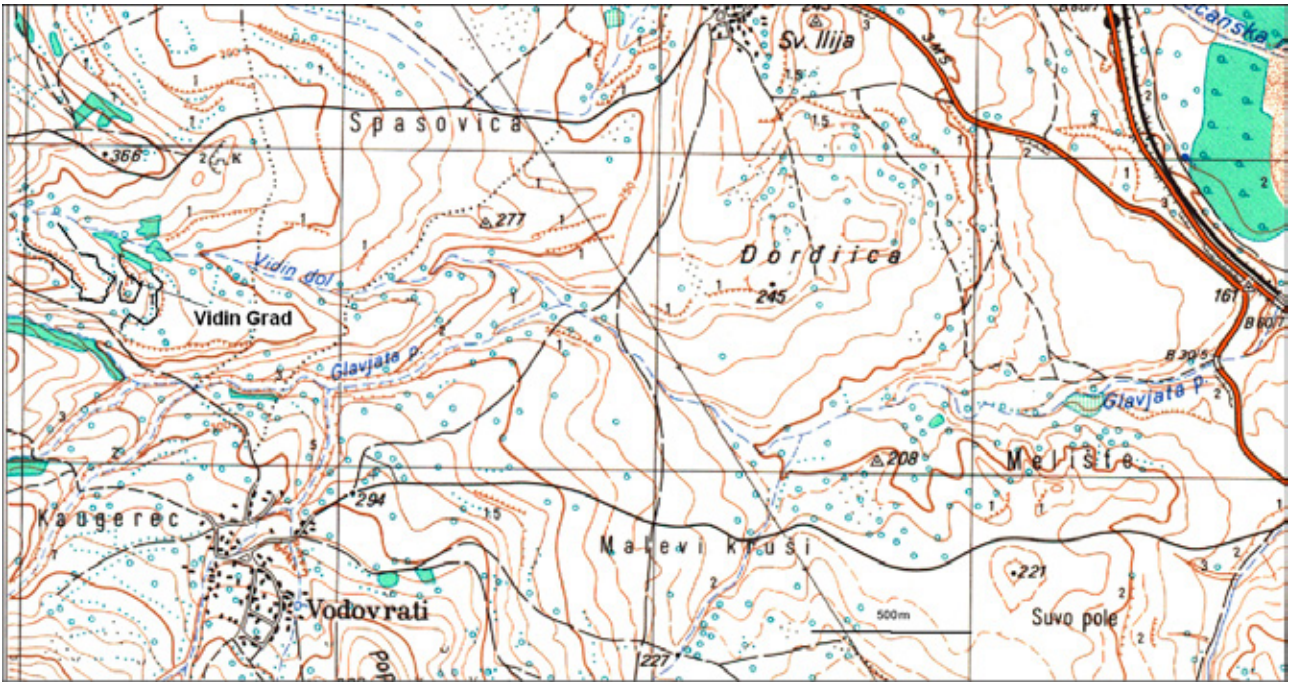
Ristov 2004 = Ристов, К. 2004. *Утврдени пајонски населби во Долно Повардарие*. Скопје.

Sarris 2015 = Sarris, A. ed. 2015. *Best practices of Geoinformatic technologies for the mapping of archaeo-landscapes*. Oxford: Archaeopress.

Williams, Gourley 2005 = Williams, H. and Gourley, B. 2005. The fortifications of Stymphalos. *Mouseion* 5: 213-259.

Zachos et al. 2006 = Zachos, K. Çondi, D. Dou-sougli, A. Pliakou, G. and Karatzeni, V. 2006. The Antigonea Project: preliminary report on the first season. In: Bejko, L. and Hodges, R. eds. *New Directions in Albanian Archaeology*. Tirana: International Centre for Albanian Archaeology.

<http://www.maksoil.ukim.mk/masis/>, last accessed on 10/06/2020

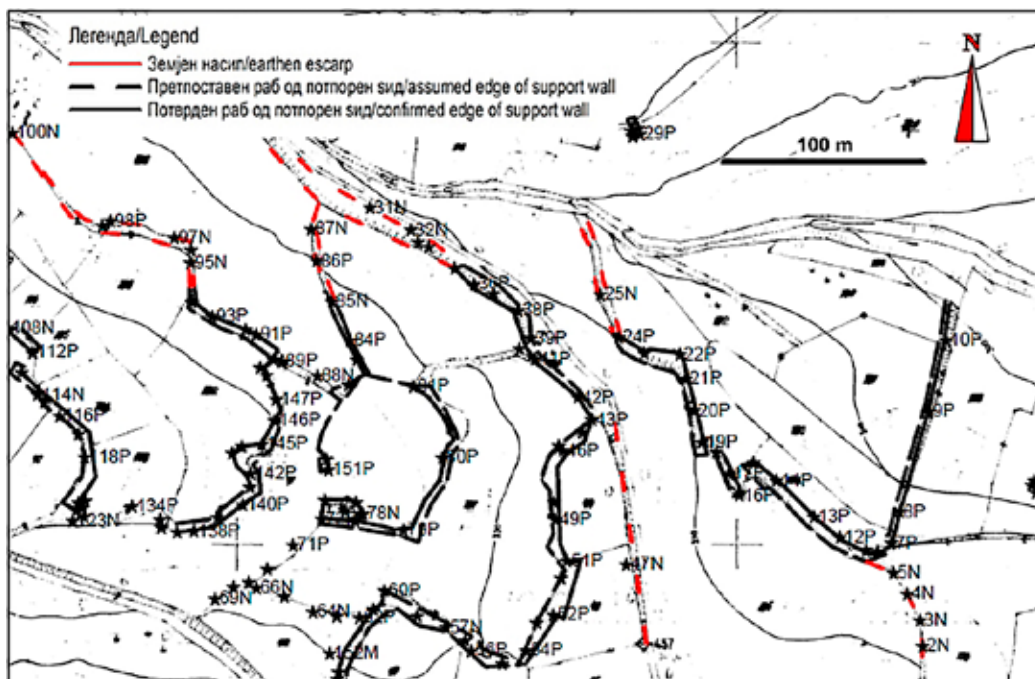

Map 1: Vidin Grad and its surroundings, a segment of a topographic map 1: 25 000 /
 Видин Град и непосредното опкружување, исечок од топографска карта 1: 25 000

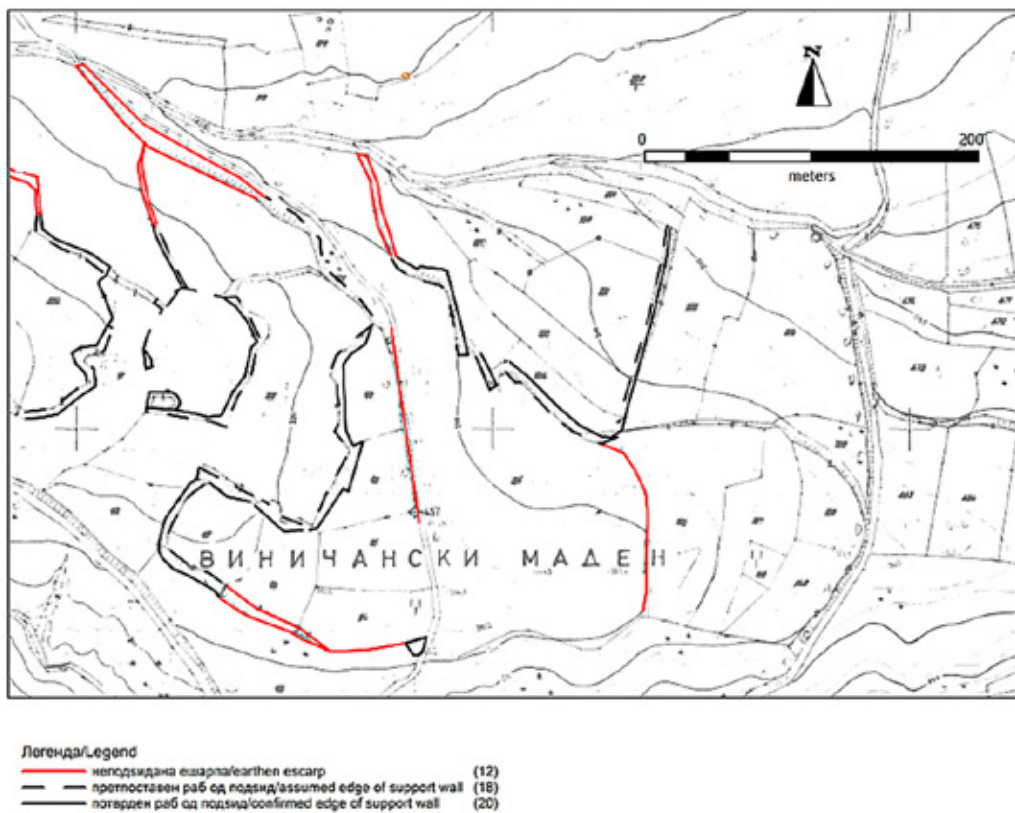

Map 2: Aerial photograph of the site with the surveyed field hedges /
 аеро-фотографија од локалитетот со истражените меѓи

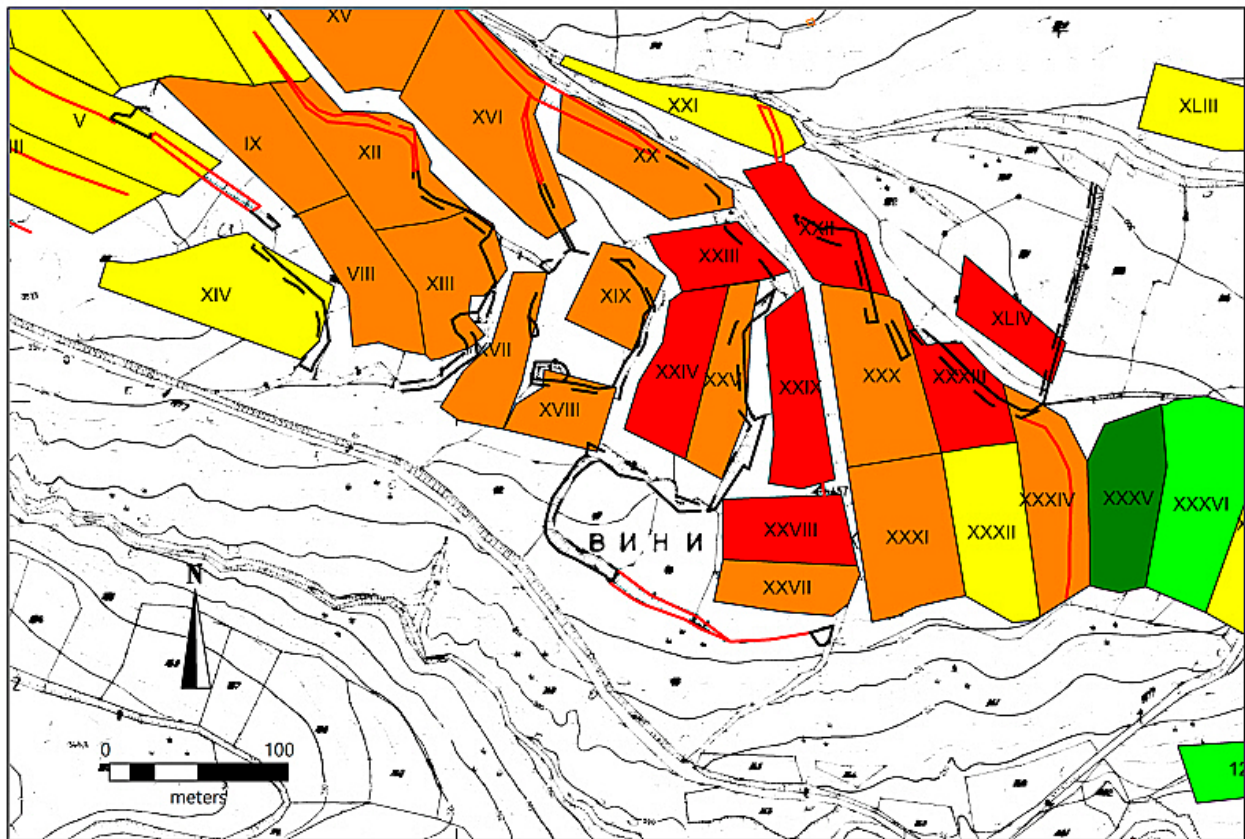

Map 3: Map of the surface probes / мапа на површинските сонди

Map 4: The system of terrace walls in the eastern half of the settlement / системот од терасни ѕидови во источната половина на населбата

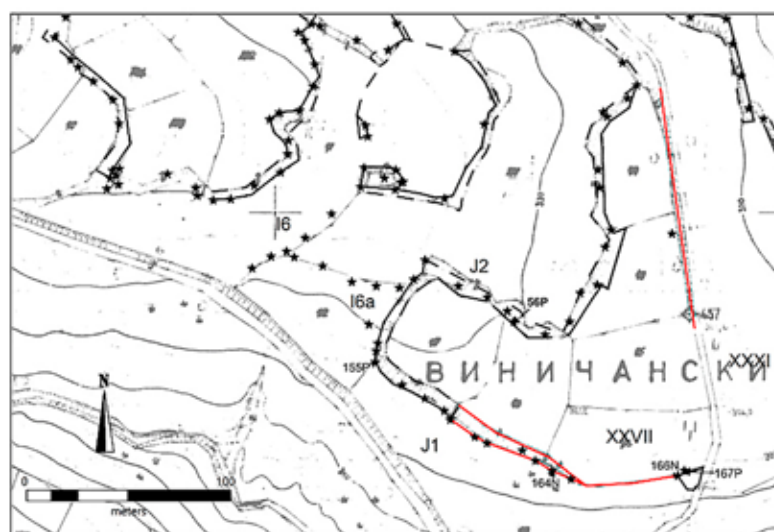
Легенда/Legend

- земјен насип/earthen escarp (12)
- претпоставен раб на потпорен ѕид/assumed edge of support wall (18)
- потврден раб на потпорен ѕид/confirmed edge of support wall (20)

Густина на наоди на декар/artefact density per 1000 sq.m.

- 43 to 141 (19)
- 13 to 43 (80)
- 2 to 13 (141)
- 1 to 2 (38)
- 0 to 1 (97)

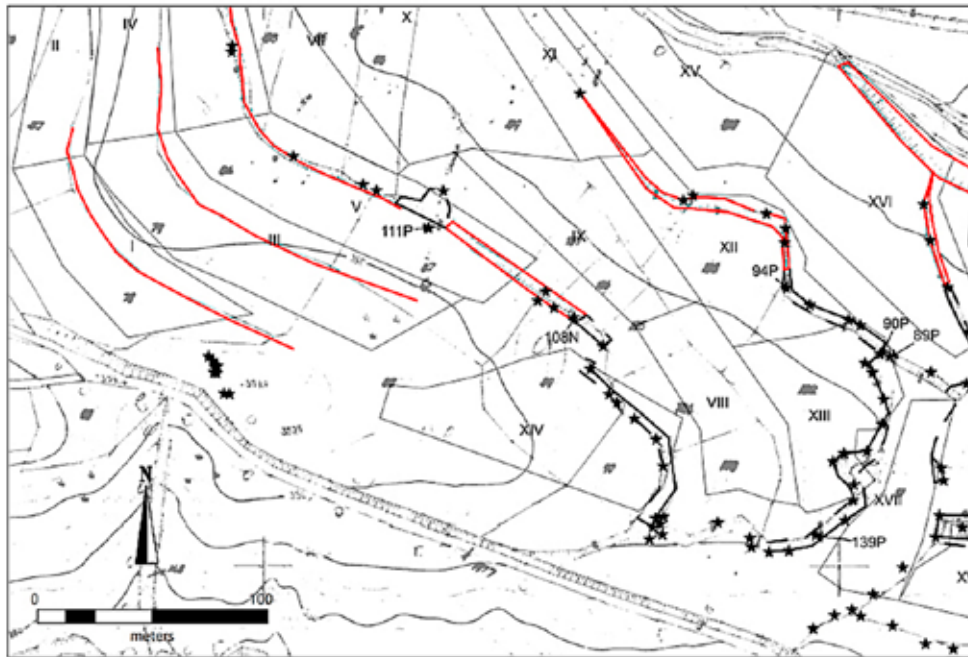
Map 5: Map of the terrace walls and the overall shards density at Vidin Grad / мапа на терасните ѕидови и густината на површински материјал на Видин Град

Легенда/legend

- земјен насип/earthen escarp (12)
- претпоставен раб на потпорен ѕид/assumed edge of support wall (18)
- потврден раб на потпорен ѕид/confirmed edge of support wall (20)

Map 6: The southern terraces and the central terrace / јужните тераси и централната тераса

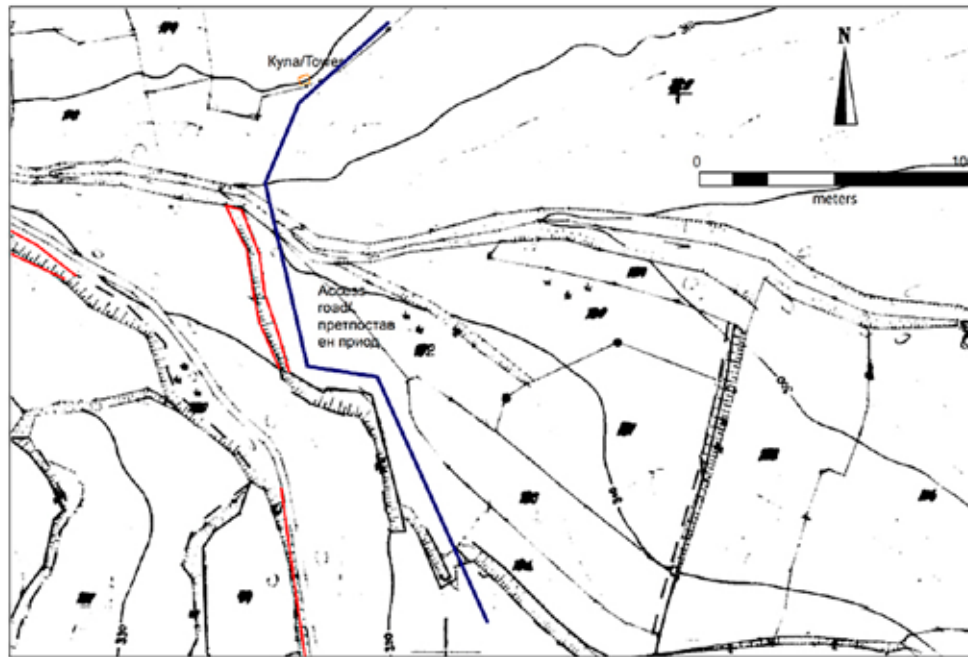

Легенда/Legend
 — земен наскрп_/earthen escarp (12)
 - - - претпоставен раб од потпорен ѕид/assumed edge of support wall (18)
 — потврден раб од потпорен ѕид/confirmed edge of support wall (20)

Map 7: The system of terrace walls in the western half of the settlement /
 системот од терасни ѕидови во западната половина на населбата

Map 8: Plan of the robbed tombs west of the main entrance /
 план од диво-ископаните гробови, западно од главниот влез

Легенда/Legend	
—	зидан масив/earthen escarp (12)
—	pretpostaven rab od potporen sid/assumed edge of support wall (18)
—	potvrden rab od potporen sid/confirmed edge of support wall (20)
—	кула_tower (1)

Map 9: The quadrangular tower on the left bank of the Vidin Dol and the assumed access road to the settlement / Четириаголната кула на левиот брег на Видин Дол и претпоставениот приод до Видин Град

Photograph 1: remains of the bastion tower on the eastern inner wall / остатоци од бастсион-кулата на источниот, внатрешен сид

Photograph 2: Vidin Grad and its surroundings, view from the northeast /
Видин Град и непосредното опкружување, поглед од североисток

Photograph 3: The eastern entrance into the settlement / источен влез во населбата

Photograph 4: The eastern corridor wall of the eastern gate; a view from the east /
источниот ѕид од влезниот коридор; поглед од исток

Photograph 5: The western corridor wall of the eastern gate; a view from the east /
западниот ѕид од источниот влезен коридор, поглед од исток

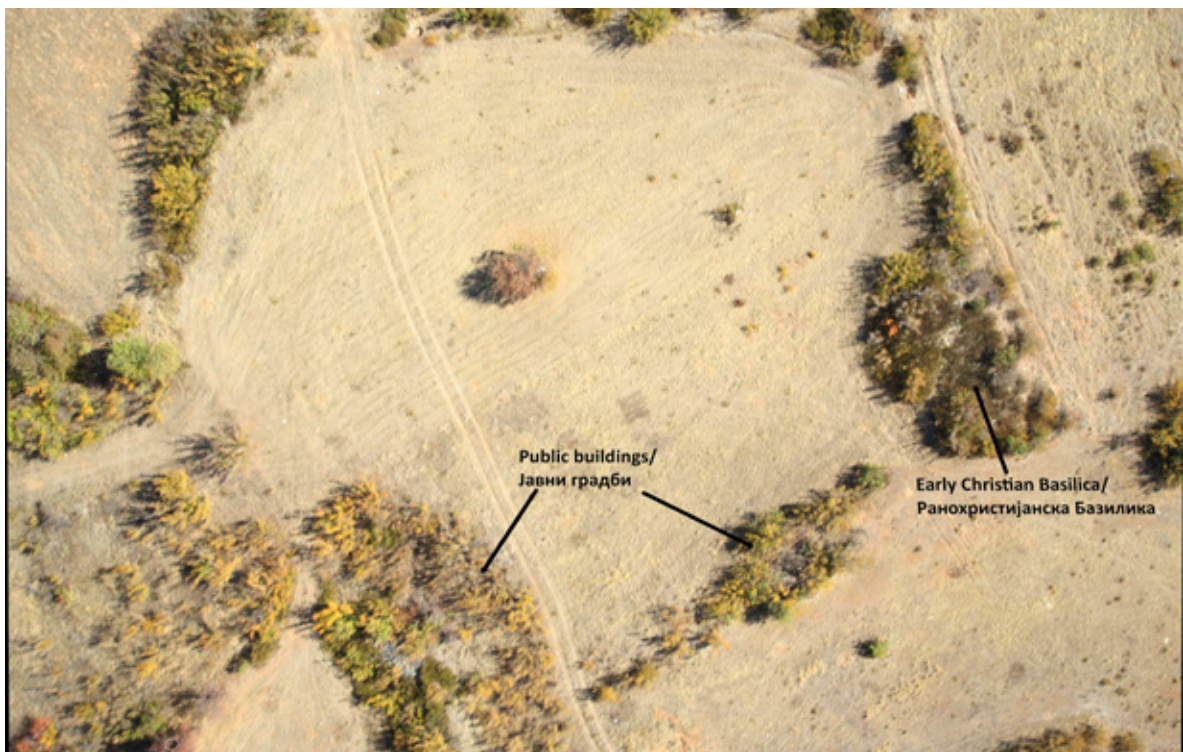
Photograph 6: The eastern fore-wall / источниот предсид

Photograph 7: A segment of the inner, eastern wall / дел од источниот, внатрешен ѕид

Photograph 8: An illicit dig in the eastern support wall of the central terrace /
див ископ во источниот потпорен ѕид од централната тераса

Photograph 9: An aerial view of the central terrace / птичја перспектива врз централната тераса

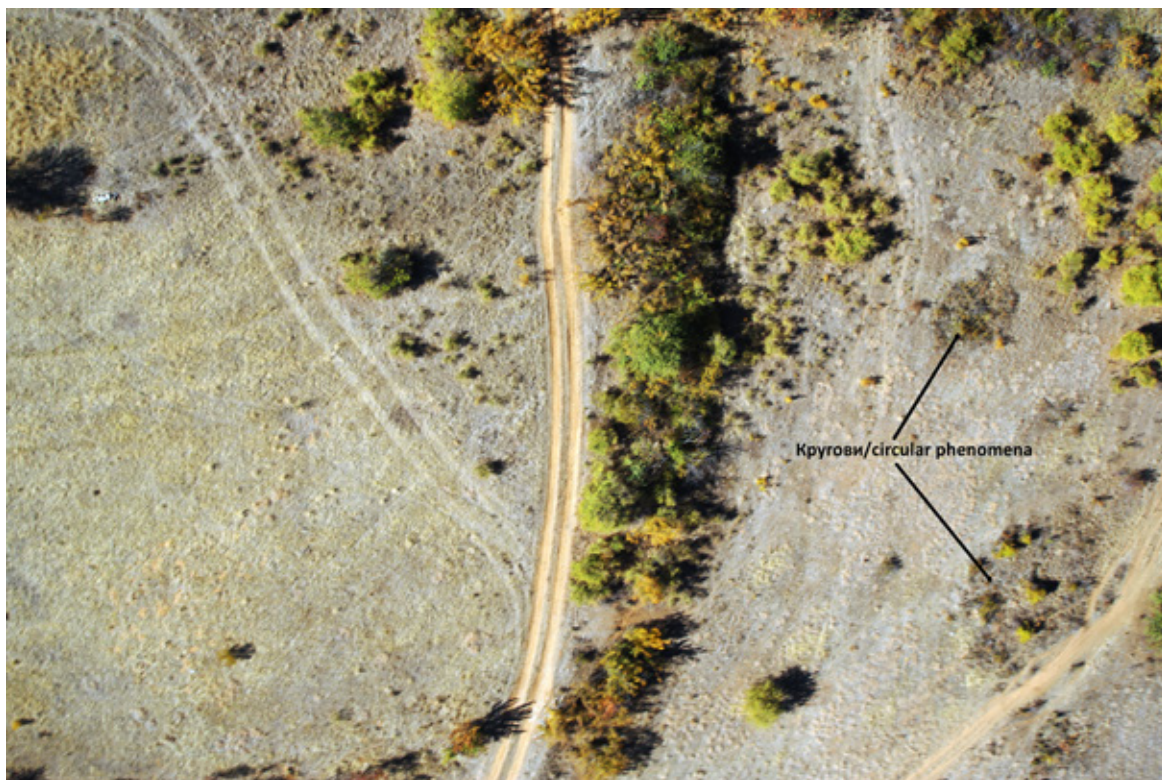
Photograph 10: An aerial view of the western gate /
птичја перспектива врз западниот влез

Photograph 11: A robbed out tomb, west of the main entrance /
диво откопан гроб, западно од главниот влез во населбата

Photograph 12: A view at the rectangular tower on the left bank of the Vidin Dol /
Поглед кон четириаголната кула, на левиот брег од Видин Дол

Photograph 13: Two circular features east of the settlement / Две кружни појави источно од населбата